

Sandía

Tirant de Lletres

- Vol.1 -

UNA COL·LECCIÓ DE LITERATURA INFANTIL I JUVENIL

Llibret AC Falla El Mocador

(Sagunt / 2018)

EDITA

AC Falla el Mocador.

COORDINACIÓ

Hugo Morte, Rosa Benet, Albert Lluca i Sebas Marín.

COL·LABOREN

Fundació Bromera i Revista Cendra.

EQUIP DE REDACCIÓ

Xavi Rius, Enric Lluch, Fina Girbés, Estibaliz Sáez Moreno, Manolo Sanchis
Juanjo Medina Bonilla i Ricard Balanzà.

MAQUETACIÓ

Yogur de Fresa.

POTS DESCARREGAR EL LLIBRET ACÍ

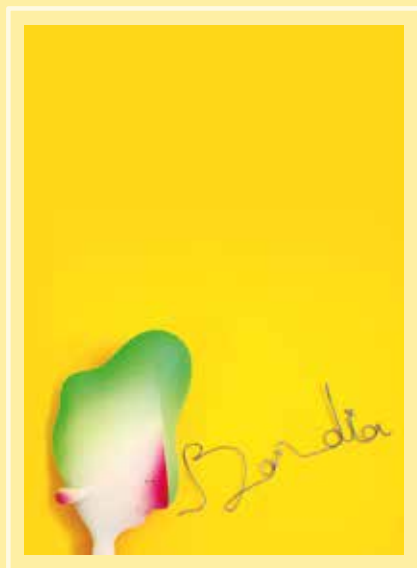
DEPÒSIT LEGAL

V-214-2011

JUSTIFICACIÓ DE TIRADA EN PAPER

300 exemplars.

El present llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat Valenciana per a la promoció de l'ús del valencià. Aquest llibret ha estat revisat per AVIVA Sagunt. L'AC Falla el Mocador no es fa responsable de les opinions de les col·laboracions literàries.

La portada

«Ningú no s'ha d'enganyar: dir "bon dia" ja és fer literatura»

Amb aquest aforisme, Joan Fuster ens afirma el seu pensament com a escriptor, una perspectiva vital sobre el valor de la paraula en tots els àmbits de l'existència. Igual que aquestes lletres són *combustible per a falles*, "bon dia" és combustible per a cada jornada.

Ricard Balanzá

Índex

PRÒLEG **07**

LITERATURA INFANTIL I JUVENIL

Xavi Rius

Diputat de Cultura

1. **13**

LA XIQUETA PROTAGONISTA

Enric Lluch

Escriptor

2. **23**

QUINA SORT MÉS GRAN!

Fina Girbés

Poeta

3. **27**

ENDEVINA I TROBARÀS EL CONTE QUE ESTÀ AMAGAT!

Estibaliz Sáez Moreno

Mestra de Primària

Índex

HISTÒRIA I ANÀLISI
DE LES PUBLICACIONS INFANTILS FALLERES
EL CAS DE VALÈNCIA

4. **37**

COSES DE NANOS

Manolo Sanchis

Investigador faller

5. **61**

LOS CHICOS

Manolo Sanchis

Coordinador de la revista Cendra

6. **92**

LA PARTICULARITAT DELS LLIBRETS DE FALLA

Juanjo Medina Bonilla

Revista Cendra i Premi Mocador 2017

Pròleg

LITERATURA INFANTIL I JUVENIL

Xavi Rius

Diputat de Cultura

Se'm demana una petita reflexió al voltant de la literatura que va adreçada a un públic infantil i juvenil.

Parlaré primer com a pare. Tal vegada fa uns anys podria tenir una visió més propera a la realitat de les publicacions orientades al jovent. **A CASA COMPRÀVEM LLIBRES PER ALS NOSTRES FILLS MENTRE QUEDAVEN A L'EMPAR DE LA NOSTRA TUTELA.** Desenes de llibres que la canalla de casa consumia àvidament, com el que enceta un paquet de pipes. **SEMPRE EM DONAVA MOLT DE GUST VEURE'LS MENUTS LLEGIR I INTENTAR CONVÈNCER-LOS QUE JA ERA L'HORA D'APAGAR ELS LLUMS I D'ANAR A DORMIR.** Estava i estic convençut que els valors que hem intentat sempre inculcar als fills venien reforçats per les lectures que feien, per superficials que pogueren semblar. Valors com la tolerància i l'empatia (tan necessaris a dia de hui) sempre són més fàcils de transmetre quan es té una predisposició a l'aprenentatge i a deixar-se endur per la màgia de la literatura. Estimar els llibres i valorar totes les finestres que són capaços d'obrir-nos, és el primer pas per construir una societat molt més rica.

Els anys passen de pressa i hui els meus fills ja viuen fora de casa de manera autònoma. Quan ens ajuntem per a fer qualsevol dinar o celebració familiar em fa molt de gust preguntar-los i, fins i tot, demanar-los recomanacions sobre les lectures que porten endavant. Ells m'han descobert autors contemporanis que jo ni sabia que hi eren.

Mireu, per a molta gent llegir demana un esforç extraordinari. Jo de vegades pense que posar-se a llegir comporta una actitud semblant

a la que un fa davant l'esport. La lectura demana d'eixe esforç inicial, no hi ha cap dubte. I a més reclama una predisposició cada cop més difícil de trobar hui en dia, com és la d'estar voluntàriament desconnectat d'altres milers de coses. No obstant això, la recompensa és molt gran: se'ns obri un món que eixampla els nostres horitzons. La lectura ens ajuda a conviure i a suportar la soledat del nostre esperit, i a comprendre les contradiccions del món en què vivim.

Penseu com de difícil és trobar eixa desconexió per a un adult i quan més ho pot ser per a una xiqueta o un adolescent, tan plens d'estímuls externs. Per això, cal facilitar les coses, **NO VULGUEU ESTALVIAR A L'HORA DE COMPRAR LLIBRES, PERQUÈ US ASSEGURE QUE ELS LLIBRES SÓN UNA DE LES MILLORS INVERSIONS QUE FAREU EN ELS VOSTRES FILLS I FILLES.** No oblideu que en l'intent d'estimular els menuts cap al món de la lectura compteu a més amb dos importants aliats en aquesta travessia: les escoles i les biblioteques públiques, puntals del nostre àmbit cultural i sostenidors de la civilització. Des de les administracions mai no farem prou esforç per garantir-los recursos i connexions amb la societat. Sempre s'hi pot fer més, i cal que tots anem junts en aquesta aventura de llegir.

En segon lloc, com a diputat de Cultura, veient la càrrega de valors que podem trobar als llibres i a l'acte de llegir, **NO US PUC AMAGAR QUE SÓC UN FERM DEFENSOR DELS VALORS QUE S'IRRADIEN DES DELS LLIBRES.** Per això, vull deixar-vos constància d'algunes línies d'actuació en les quals treballem per tal de fomentar i promocionar, no solament la literatura infantil i juvenil, sinó tot l'àmbit de la creativitat i l'escriptura. I en són aquestes:

A finals de 2017 **TINDREM ENLESTIT UN PROGRAMA DE DISTRIBUCIÓ DEL NOMBRÓS FONDS EDITORIAL DE LA DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA.** Es tracta d'un treball detallat que ha permès catalogar un ample fons de llibres que han estat editats o coeditats per la Diputació en les últimes dècades. Paral·lelament s'ha posat en marxa una plataforma en línia que permetrà a les biblioteques i centres de lectura poder accedir-hi de manera senzilla, per tal d'incorporar gratuïtament aquelles publicacions que consideren del seu interès. Per tal d'avivar la petició de llibres també s'han incorporat publicacions recents d'editorials alienes, majoritàriament en valencià i de temes d'actualitat. Aquest programa no deixa de ser una actuació innovadora de la gestió del fons editorial de la Diputació; l'objectiu no és un altre que acostar els llibres per estimular les llavors de la cultura cap a la societat.

Una segona i important actuació en matèria de llibres i literatura és el conveni que hem engegat amb la Fundació El Full, una associació sense ànim de lucre, formada per representants de les editorials valencianes, escriptors, il·lustradors i empreses d'arts gràfiques, que han posat en marxa **EL PROJECTE CIUTAT LECTORA, PER TAL DE PROMOURE ACCIONS ENCAMINADES AL FOMENT DE LA LECTURA.** El projecte ja ha estat posat en marxa en ciutats com Catarroja, Alzira i Utiel, i hi ha uns altres ajuntaments molt interessats que s'aniran afegint als mesos vinents. *Ciutat lectora* és un programa d'impuls que compta amb un important acompanyament econòmic per part de l'Àrea de Cultura. L'objectiu és establir relacions transversals i actives entre les biblioteques, les escoles, els

ajuntaments i les llibreries de cada poble, per tal de promocionar accions continuades de foment de la lectura en totes les capes de la població: xerrades literàries, presentacions de llibres, debats, concursos i moltes altres accions s'estan començant a articular dins d'aquest interessant projecte que de segur aportarà nous públics per a la literatura.

Una altra tasca ben refermada per la Diputació en l'àmbit literari ha estat la de donar **SUPORT I COBERTURA A AQUELLS PREMIS LITERARIS QUE PROMOUEN ELS AJUNTAMENTS.** Malgrat que alguns han assolit ja un alt grau de qualitat continuen necessitant del nostre suport. Han estat molts els candidats però –per primera vegada– hem establert uns criteris objectius per poder avaluar tècnicament quins premis són mereixedors d'un suport econòmic extra. En això estem enguany, amb el suport a un total de 14 premis literaris que van consolidant la seua trajectòria amb la nostra col·laboració.

Finalment, no voldria tancar aquest article sense fer una menció especial a **LA GRAN TASCA EDITORIAL QUE FA LA NOSTRA INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM,** una entitat a la qual hem dedicat molts més recursos i que, amb la força d'un renovat equip gestor, ha permés reviscolar en poc de temps tot el seu prestigi dins de l'àmbit cultural valencià. Els premis de literatura, poesia i assaig que promou la IAM estan traspasant les nostres fronteres i estimulants considerablement el panorama de les publicacions valencianes.

LLEGIR ÉS MÉS QUE UN ACTE DE FE, ÉS UNA ACCIÓ QUE NO DEMANA FEINA QUAN S'ADQUIREIX L'HÀBIT DE LA LECTURA.

Per això és important que la literatura infantil i juvenil actue com a primer catalitzador en l'hàbit i el gaudi de la lectura. **FEM ENTRE TOTS QUE AÇÒ SIGA POSSIBLE.**

1

LA XIQUETA PROTAGONISTA

Enric Lluch

Escriptor

Il·lustracions: Ricard Balanzà

La xiqueta va mirar l'home i li va preguntar:

—Vosté és escriptor?

—Sí.

**—I VOSTÉ PODRIA ESCRIURE UNA HISTÒRIA I QUE JO FÓRA LA
PORTAGONISTA?**

—Es diu protagonista— va corregir l'home enmig d'un somriure.

—Doncs això. Però podria ser-ho o no?— va insistir la xiqueta.

L'escriptor no tenia molta pressa. Així que va preguntar com es deia, què volia ser de gran, com li anava a l'escola...

La xiqueta va contestar quasi de memòria, com si li donaren corda.

—Em diuen Mara, tinc set anys, em sé els noms dels rius i les muntanyes, vull ser pilot d'avions i dins de ma casa viu una fada amb els cabells per pentinar que canta cançons i toca la flauta. Ah! I mon pare té una moto vella i remuga sempre que veu els rebuts que arriben a casa. Al meu germà li diuen Toni, té tres anys i plora com si li arrancaren l'ànima a pessics.

L'escriptor va remenar les dues mans alhora.

—Espera, espera, Mara. Si parles tan de pressa, no podré retenir la informació dins del cervell. I digues: com dius que és la fada que viu a ta casa?

—Li ho acabe de contar. Té el cabell sense pentinar i canta i toca la flauta.

—I a més del cabell, com és?

La xiqueta va doblegar els llavis.

—I vosté és escriptor de veritat?

—Sí.

—Doncs..., un fada és una fada i ja està. Ah, sí! **LI AGRADEN LES GALETES DE XOCOLATE I TÉ UN MOCADOR MOLT GRAN DINS DE LES BUTXAQUES.**

La xiqueta va mirar de cua d'ull un parell de xiquets que venien des del semàfor de la cantonada.

—He d'anar-me'n —va dir—. Quan tindrà la història acabada?

—Mmmm... No ho sé —va respondre l'escriptor.

L'endemà, mentre anava a comprar el diari, l'escriptor va tornar a veure Mara.

—Ja l'ha escrita, la història?

—He fet un parell de capítols —l'escriptor va amollar una mentida de la grandària d'un baló de reglament.

—La porta al damunt?

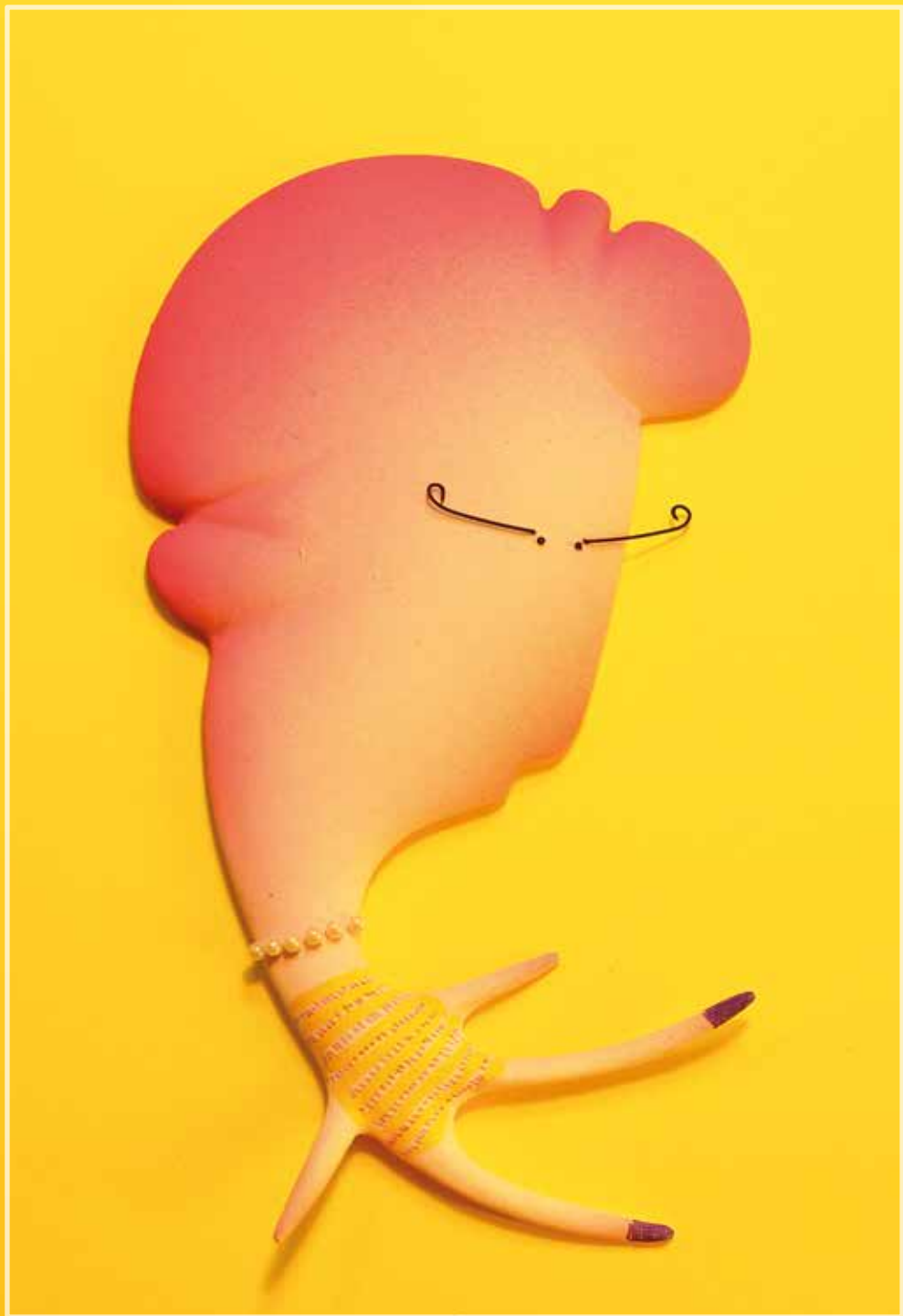
—No, no. Però me la sé de memòria.

I com que la xiqueta semblava esperar les paraules de l'escriptor, aquest hagué d'improvisar.

—«Açò era i no era una xiqueta que li deien Mara que volia ser pilot d'avions. Per això es va comprar dos llibres gruixuts que explicaven exactament com funcionen aquests aparells. Ah, sí! Als llibres venien dibuixos de la cabina, de les ales, dels seients, dels sistemes de seguretat. I la xiqueta va guardar aquells llibrots dins d'un armari de la seua habitació; però la fada dels cabells sense pentinar, com que era molt dolenta, va trobar els llibres, els va embolicar amb un mocador que duia dins de la butxaca i, a migdia, se'ls va empassar perquè es pensava que eren de xocolata...»

Mara va interrompre la narració.

—El mocador no serveix per a guardar llibres, sinó per recollir les llàgrimes del meu germà Toni i els renecs del pare quan veu els rebuts que arriben a casa. I la fada no confon el xocolate amb el cartó i el paper dels llibrots.

La xiqueta va recuperar l'alé abans de prosseguir.

—A més, la fada no és dolenta i no fa por. Em va ensenyar els noms de les muntanyes i dels rius perquè em costava molt d'aprendre'ls. I la fada canta cançons molt boniques mentre toca la flauta.

—Tot alhora?— va preguntar l'escriptor.

—Sí, sí. Obri la boca en dues parts. I per la dreta canta i per l'esquerra toca la flauta, que jo ho he vist més de vint vegades.

L'escriptor va pensar que la xiqueta tenia una imaginació que no li cabia dins de la pell.

—Escolta, Mara. Per què no escrius tu la història? Te la saps millor que jo.

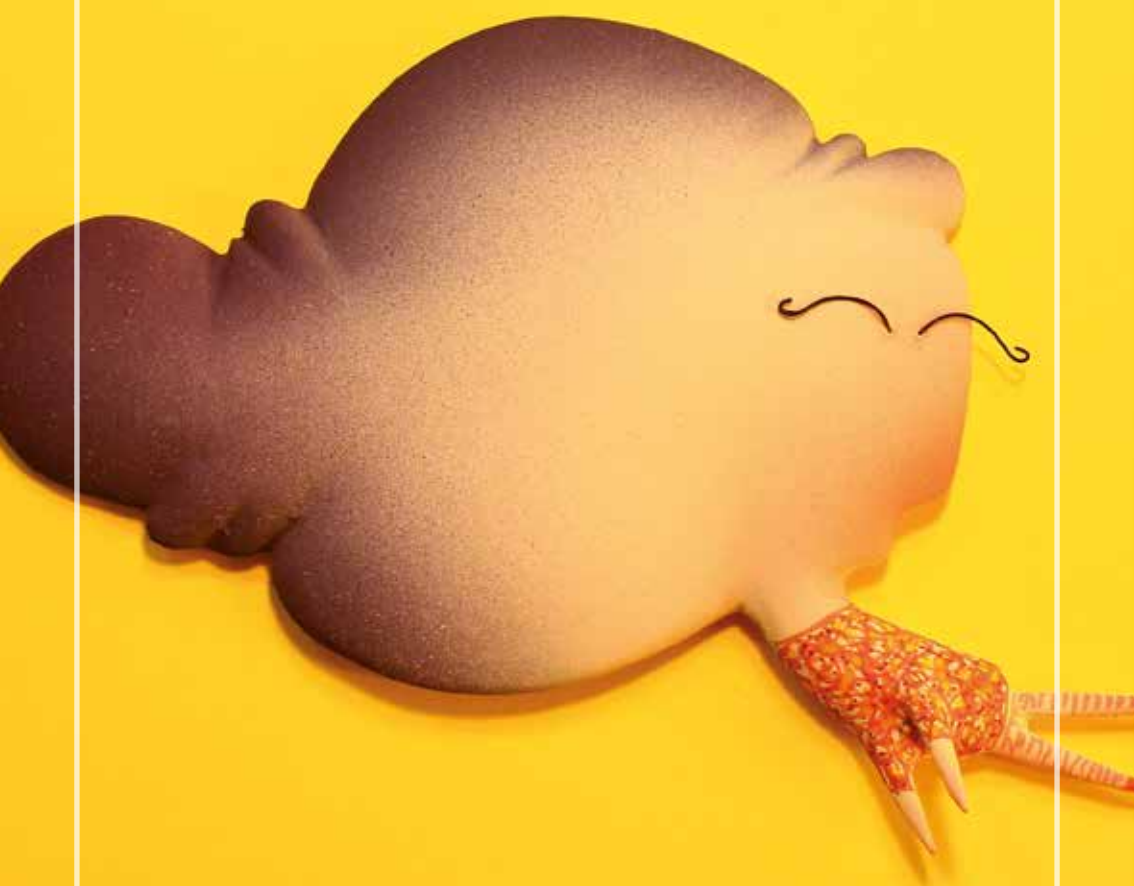
La xiqueta va parpellejar.

—NO L'ESCRIC PERQUÈ FAIG FALTES D'ONTOGRAFIA...

—Serà ortografia.

—D'això. I, a més, no tinc bona lletra, que la mestra de tant en tant diu que no entén res del que escric.

Aleshores, l'escriptor es va comprometre a corregir les errades ortogràfiques i a passar la història amb lletra d'ordinador.

—I li podré demanar a la fada que faça els dibuixos?— va preguntar la xiqueta.

—Clar que sí. Deixarem espais en blanc, sense lletres ni paraules per tal que la fada pugui fer els dibuixos. D'acord?

—D'acord.

I únicament aleshores, Mara li ho va tornar a preguntar.

—Vosté és un escriptor de veritat?

—Mmmm... Sí. Per què m'ho preguntes?

—PERQUÈ CREIA QUE UN ESCRIPTOR SABRIA QUE LA FADA ÉS MA MARE. I EM PENSAVA QUE ENDEVINARIA QUE MA MARE NO TÉ TEMPS NI DINERS PER ANAR A LA PERRUQUERIA I QUE EL MEU GERMÀ TONI ESTÀ MALALT DES QUE VA NÀIXER.

L'escriptor va notar un nus a la gola.

—Però sé que el teu pare voldria tenir una moto nova. Ah! I que també voldria tenir diners per poder pagar els rebuts.

—Això, sí.

Abans de marxar, l'escriptor passà una manassa per damunt del cap de la xiqueta.

—Et promet que t'ajudaré a contar la història...—va dir.

—PERÒ JO SERÉ LA PORTAGONISTA.

En aquesta segona ocasió, l'escriptor no va voler corregir les paraules de la xiqueta.

QUINA SORT MÉS GRAN!

Fina Gurbés

Poeta

Il·lustració: Ricard Balanzà

Quina sort més gran!
Perquè cada nit
em lligen històries
quan me'n vaig al llit:
una fada blava,
un llop famolenc,
tres porquets que parlen
i el Tirant valent.

Mon pare i ma mare
són dos grans actors:
posen veu de monstre,
rugen com lleons,
imiten amb gràcia
gestos i sorolls.

QUINA SORT MÉS GRAN!

GITAR-SE AMB UN LLIBRE

SEMPRE ENTRE LES MANS:

paraules boniques,
les il·lustracions...
Quantes aventures!
Quantes emocions!

Tinc ganes d'aprendre
ben prompte a llegir
per omplir-me els somnis
de cavalls alats,
de regnes de neula,
de prínceps valents,
de castells de boira,
de donyets inquiets.

Quina sort més gran!

PODER VIATJAR

ON TRIES, ON VULGUES...

NOMÉS EN OBRIR

LES FULLES D'UN LLIBRE

i posar-te a llegir.

3

ENDEVINA I TROBARÀS EL CONTE QUE ESTÀ AMAGAT!

Estíbaliz Sáez Moreno

Mestra de Primària del Col·legi Sant Vicent Ferrer FESD

Il·lustració: Ricard Balanzà

Si en saps la solució,
has d'apuntar-la al rengló.

**SI T'ATREVEIXES A MÉS,
FINS UN DIBUIX HI POTS FER.**

Tens un requadre al costat
per a poder dibuixar.

Cada vegada que mentia
li creixia el nas més,
el seu cos era de fusta
fins convertir-se en xiquet.

.....

Saps que per una poma
va caure a dormir molts anys?
Set nanets l'ajudaven
fins que un bes la despertà.

.....

Unes botes es calçà
i, encara que era un gat,
va recórrer tot el món
sent el "Marqués de Carabàs".

.....

A les dotze de la nit
va dir que es marxaria,
i, en perdre la sabata,
en princesa es convertiria.

.....

Tres casetes construïen
de diferents materials
per a lliurar-se del llop
que els volia menjar.

.....

Qui és el protagonista
que, tocant un instrument,
va fer que els ratolins
ballaren al voltant d'ell?

.....

Dos germanets perduts
trobaren dins del bosc
una caseta molt dolça
amb un misteri molt fosc.

.....

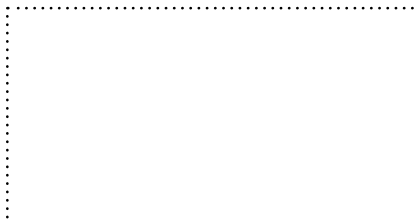
Hi havia una vegada
una formosa rateta
que agranava sa casa
amb un llaç a la cueta.

.....

I contem que fa molts anys
hi havia una vegada
una xiqueta amb un monyo
que fins al terra arribava.

.....

Amb una jaqueta vermella
i una cistella a la mà,
visitava la seua iaia
fins que el llop es va trobar.

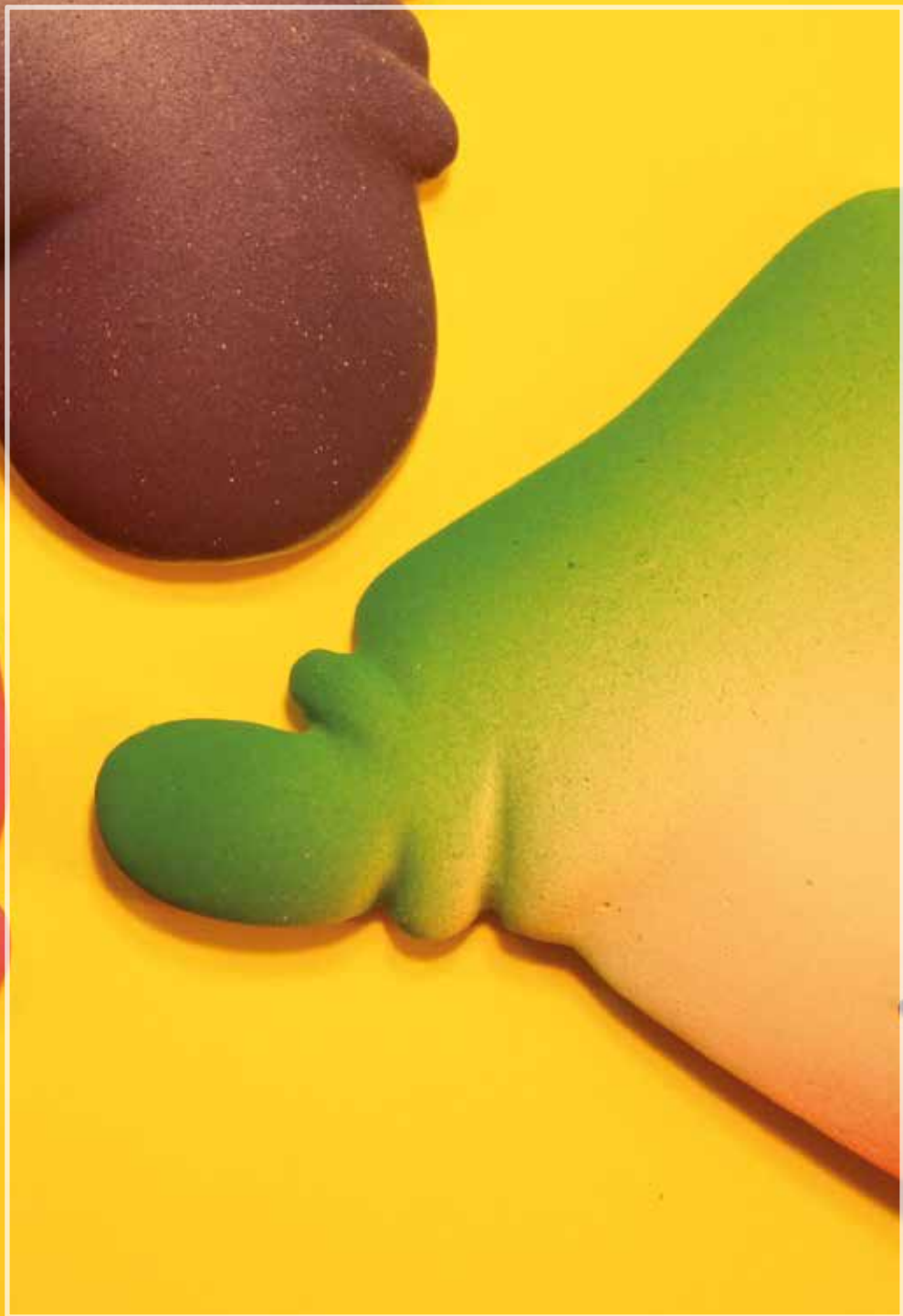
.....

Patxín, patxín, patxín!,
sempre cantava content,
perquè la gent no el xafara,
doncs era molt xicotet.

.....

Endevina i trobaràs el conte que està amagat! / *Estibaliz Sáez*

Quan vivia a l'estany
li deien que era lleig,
però, en fer-se més gran,
enveja sentien d'ell.

Per a acabar el joc,
ho farem amb el final
amb què acaben tots els contes,
ho endevinaràs?: "CONTE CONTAT..."

*Història i anàlisi
de les publicacions
infantils balleres.
El cas de València*

4

COSES DE NANOS

Manolo Sanchis

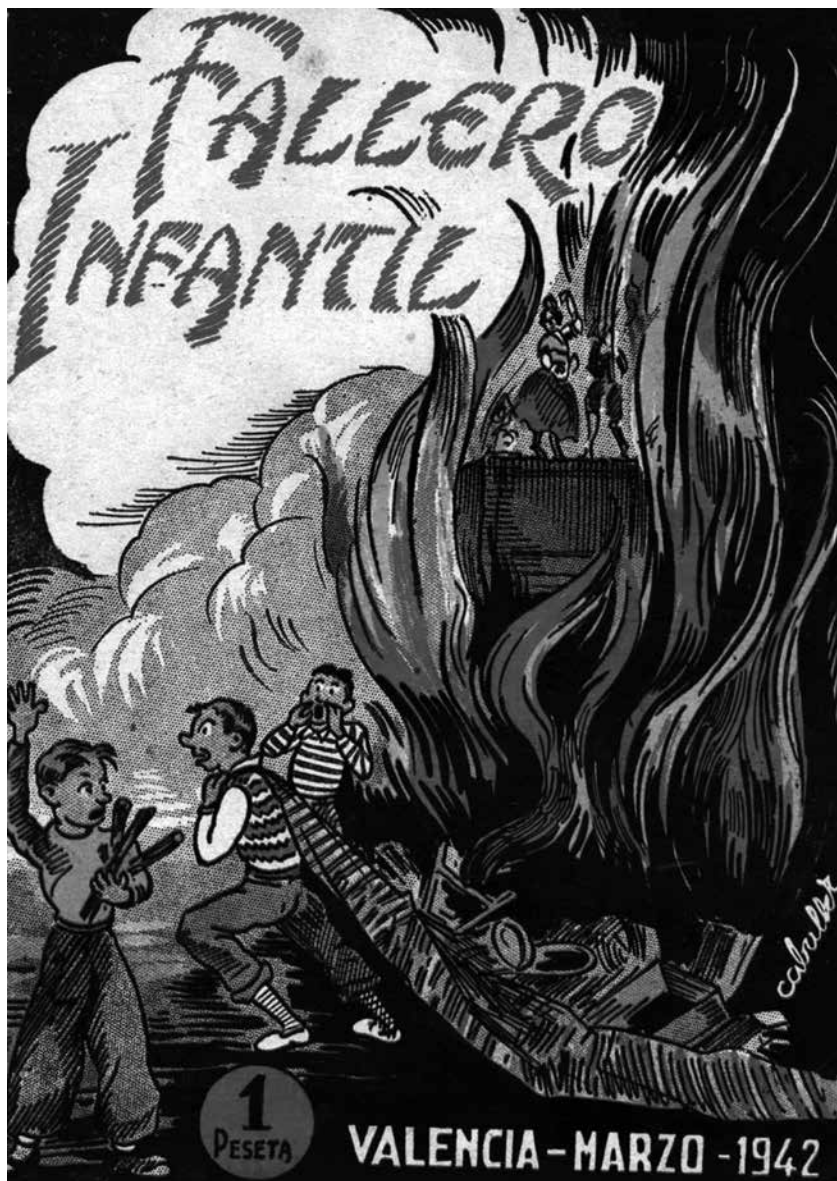
Investigador faller

Les falles van ser sens dubte en els inicis diversió pròpia de xiquets, ja que es reduïen a un muntó d'estores velles i cadires trencades, amb un desmanegat pedestal que sostenia un ninot, o bé se suspenia aquest del centre del carrer mitjançant una corda, els extrems de la qual es recolzaven en els balcons de les cases. **PRECISAMENT SÓN ELS XIQUETS ELS QUE RODEGEN ELS CADAFALS, JA QUE EL CARRER ERA EL SEU TERRITORI NATURAL.**

És a principis del segle XIX quan aquestes fogueres adquireixen arguments intencionats i es converteixen a poc a poc en censurs de la vida de la societat valenciana, acompanyaven aquestes primitives falles uns plec de paper que intentaven explicar el que el veí i el tafaner no arribava a entendre.

És precisament a mitjan segle XIX quan aquesta moda es consolida amb les obres de Bernat i Baldovi o Blai Bellver, que al costat d'altres noms oblidats inicien el camí.

D'altra banda, alhora que la foguera s'anava convertint a poc a poc en falla, **ES VAN DESENVOLUPAR AL SEU VOLTANT NOUS ELEMENTS LITERARIS, DE CARÀCTER MÉS GENÈRIC,** que no es vinculaven només a una falla, i incorporen notícies i relats. Naixen així els primers periòdics fallers. Aquests inicien el seu recorregut el 1887, amb fullets d'escassa repercussió popular, com va ser *L'Araña Negra*. No va ser fins al 1907 amb les *Falles de San Chusep, Impressions, 1908*, o el conegut *Pensat i Fet*, el 1912, que es consolida com a gènere.

1
PESETA

VALENCIA - MARZO - 1942

1942 - FALLERO INFANTIL

No podem oblidar que si bé el món infantil estava molt present en els festejos, no és fins a 1913 quan en la portada del *Pensat i Fet* apareix per primera vegada un xiquet en actitud vociferant venent revistes o llibrets, i en les pàgines de 1916 s'inclouen uns dibuixos de G. Morella en què, amb vuit vinyetes, es reflecteix l'ambient infantil que envolta els festejos.

El desenvolupament dels festejos, fins a la seua consolidació a finals de la dècada dels anys vint, representa un important increment dels monuments a la ciutat, així com l'aparició ja no sols en la premsa diària sinó la impressió de desenes de publicacions vinculades a distints sectors socials i polítics de la ciutat, que proporcionen informació variada.

DINS D'AQUESTES PUBLICACIONS, APAREIXEN EN NOMBRESES OCASIONS TÍTOLS EN QUÈ RECORDEN LA IMPLICACIÓ DELS XIQUETS EN LES FALLES, escrits per diversos autors, entre els quals cal recordar Vicente Caro Adan, Luis del Vall, Mariano Benlliure Tumeo i Ricardo Sanmartin, entre altres molts, amb relats com: **"La estoreta"** el 1921, **"Els chiquets de l'arreplega"** el 1922, **"Un recort infantil de les falles"** el 1923, publicats en *El Fallero* i en el *Pensat i Fet*, respectivament.

És al novembre de 1929 quan el diari local *El Mercantil Valenciano* crea un suplement infantil anomenat "Los Chicos", dirigit per Jesús Pérez del Muro i Luis Dubón Portolés, quan apareix el primer còmic valencià, al costat del primer heroi infantil "Colilla i el pato Banderilla" creat pel dibuixant mexicà, establert a València des de 1920,

LAS FALLAS INFANTILES

• SUPLEMENTO • DEL ANUARIO • FALLERO •

PIRELLA
PLA
42

CON TODOS LOS
BOCETOS Y UN
ITINERARIO-GUIA
PARA RECORRERLAS

30
Cts.

MARZO DE 1942

EL PEQUE suplemento infantil de **Jornada**

Año III

Num. 65

VALENCIA, 11 de Marzo de 1943.

panach

NUMERO
EXTRAORDINARIO

DEDICADO A LAS

FALLAS
INFANTILES

El PEQUE.—Estoy muy contento, amiguitos,
aunque vosotros creáis que estoy
"quemado"

La hora del RECREO

Núm. 319 8 marzo 1959

Suplemento infantil de LEVANTE

GASPAR
 por José Benítez

LA FALLITA INFANTIL

¡OS HABÉIS GANADO BIEN EL PRIMER PREMIO, NIROS! ¡A ESA FIGURA DE GASPAR SOLO LE FALTA HABLAR.

¿VERDAD QUE SÍ?

HA SIDO MUY INGENIOSO GASPAR AL COLOCARSE COMO FIGURA DE REMATE EN LA FALLA PARA ASEGURARNOS EL PREMIO DE TRAMPOSOS. ¡TONTERIAS!

¡PERO ESO ES VERDAD! ¡PREMIO DE TRAMPOSOS!

¡BUENO, CHICOS! ¡VA FALTA POCO PARA LA CIREMA!

¡DEJADME QUE ME ENCARGUE VO DE ELLO!

¡AL RATO...

¡CHAMBA!

¡OU!

DE HABLAR, PUEDE SER QUE LE FALTE, PERO LO QUE ES DE CORRER... ¡LE SOBRA!

¡SOCORRO!

GANUTO

VOY A ENENDER LA ESTU-
 DIA CON ESTOS PAPELES.

7 AGOSTO. YA TENIA GANAS DE QUE LLEGASE EL CALOR. VOY A LA PLAYA A BAÑARME.

¡AH! TE QUEDAS ENHUTO, NO ASUNTAS. MAS ESTE CALOR.

¡FIIIISSS!

¿QUIEN HA SIDO EL CRETINO QUE HA ARRANCADO LAS HOJAS DEL ALMAHAQUE?

i col·laborador d'*El Mercantil Valenciano* des de 1931 a 1938, Jesús Pérez del Muro.

El suplement es vincula als festejos locals, en especial amb els fallers. Crea un conegut concurs de falles infantils, el qual va representar la primera organització seriosa de les falles infantils a València i nombroses localitats, com Sagunt, Xàtiva, Borriana, entre altres.

En les seues pàgines **APAREIXEN NOMBROSOS RELATS, ORIENTATS AL MÓN INFANTIL**, en els quals participen, al costat d'escriptors coneguts, nombrosos xiquets, els quals envien a la redacció els seus contes, que són publicats en la secció "Cuentos cortos".

El suplement, com tantes coses, va deixar de publicar-se en juliol de 1936.

SEGONA PART

El 4 d'octubre de 1941 va veure la llum el periòdic local *Jornada*, diari de la vesprada dirigit en els seus inicis per Ignacio Catalán, pertanyent a la cadena del Movimiento.

El diari, des de febrer de 1942, es vincula al món faller amb la secció "Noticiari faller". El 12 de març de 1942 apareix a manera de suplement "El Peque" (1942-1946) dedicat a les falles infantils, i dirigit per José María Bugella del Toro (1910-1970).

L'estructura del suplement és semblant a la desapareguda "Los Chicos", en què al costat dels esbossos i notícies de comissions

LIBRO FALLERO INFANTIL

Editado por la Junta Central Fallera
Año 1969

N.º 1

1961 - LIBRO FALLERO INFANTIL N.º 1

apareixen contes infantils, com el "Muñeco viejo" de Serafín Rojo, o els reportatges del Mago Cosquillas, tots dos el 1943, o El Gigante Traganiños de Salvador Chanza aparegut el 1946.

Els suplementes infantils de la premsa local es fan ressò dels actes infantils, com "Gente Menuda" i "Peques", tots dos pertanyents a *Las Provincias* apareguts en la dècada dels anys cinquanta, en els quals es publiquen principalment, al costat dels esbossos de les falles infantils, relats de caràcter heroic i històric, i, com no, les entrevistes a les falleres majors infantils.

No es pot ometre la part gràfica, unes vegades en forma de vinyetes, unes altres amb simplement il·lustracions, com "*Nueve aleluyas Chipen de un fallero cien por cien*" el 1943, "*Como se hace una falla infantil*" el 1944, "*Lapicerin artista faller*", aparegut el 1946, "**Orejitas fallero de honor**", de Broch Remochi, "**Incendio fallero**", de José Gràcia, apareguts el 1955, "*Pepet, Ximo i Pintureta treballen per la falleta*"; aquest últim amb textos en valencià de Josep Cervera Grifol, i amb dibuixos J. Monzo aparegut el 1957.

I el suplement "*La hora del recreo*", aparegut el 1953, en el diari *Levante*, en el qual ens trobem en el mes de març algun **CONTE INFANTIL DEDICAT A LES FALLES**, com ara "*Johnny y las fallas de Valencia*" o les aventures de Gaspar, en la falla infantil del conegut dibuixant J. Sanchis.

Tornant a 1942, s'imprimeix la primera publicació dedicada íntegrament a la infància, el *Fallero Infantil*, editat per la impremta

EL FALLERET

Suplemento infantil de

EL TURISTA FALLERO

1996 - EL FALLERET

ESTÀS CREMAT!

XAVIER MÍNGUEZ

La colla
del Brosquil

 BROSQUIL.
edicions, sl.

il·lustracions - Cesa Perelló

2005 - ESTAS CREMAT.

El Misteri de la Falla

El somni d'una realitat o la realitat d'un somni

Noguera de València, en la qual en les seues pàgines al costat dels esbossos, programa de festejos, es presenten els personatges de l'emissió infantil de Radio Valencia: Profesor Sisebuto, Mago Pelón, Cazador Singa i Hada Maribel. En aquest mateix any apareix el suplement "Las Fallas Infantiles" de la revista fallera *Anuario Fallero*.

En els quals en les seues modestes pàgines apareixen, al costat dels esbossos, diversos relats de diversa classificació. Un d'ells, el de Tete Pla, dedicat a l'evolució dels llibrets, així com diverses explicacions als xiquets d'algunes falles.

El 1944 apareix una altra publicació infantil, suplement d'"El Fallero Mayor", en què igual que la resta de les publicades fins al moment, l'absència de xiquets en la seua confecció, així com els suposats temes, dirigits al món infantil, desconexem l'acceptació que tindrien, o si arribava o no als xiquets.

EN LA DÈCADA DELS ANYS CINQUANTA ENS TROBEM AMB DIVERSOS INTENTS FALLITS. Un d'ells editat per Publicaciones Bayarri, aparegut el 1950, i Álbum de Fallas Infantiles, aparegut el 1952, tots dos allunyats, tret de les seues portades, de la plàstica infantil, i molt influenciats per la situació política, religiosa i social del moment.

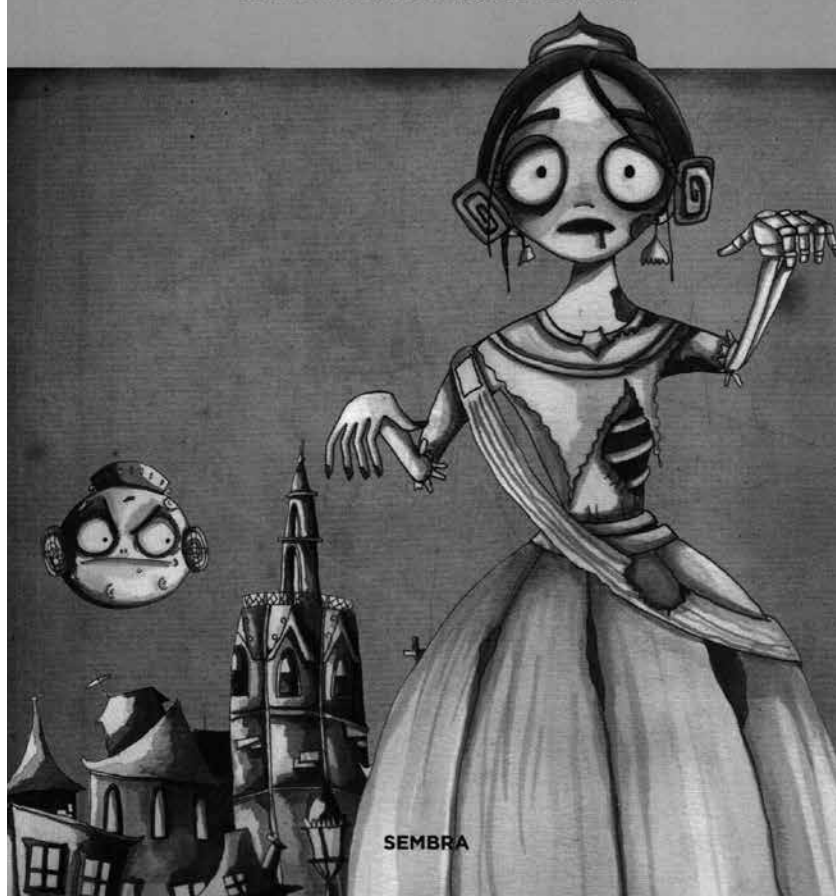
Només cal rellegir alguna de les seues pàgines. Destaca, en aquest punt, el relat "Las fallitas del Niño Jesús" aparegut el 1950.

Pero Manolito, ¿qué es eso de las fallitas del niño Jesús?

Enric Aguilar

LA FALLERA CALAVERA

Il·lustracions d'Esther Méndez

–Pues muy sencillo, Padre. Yo he oído decir siempre “las fallas de San José” refiriéndose a las fallas que hacen los mayores; y como San José tiene al Niño Jesús en los brazos, nosotros los falleritos infantiles queremos dedicar nuestras fallitas al Niñito, que tanto ir con su padre San José, también debe sentirse fallerito.

–No está mal la deducción, Manolito. Pues, a ver si imitáis a tan alto modelo, como habéis elegido y os sirven las fallitas para quemar en su hoguera todos los defectitos de que os acuse vuestra conciencia, y sois más aplicados, más obedientes y más caritativos con los niños pobres.

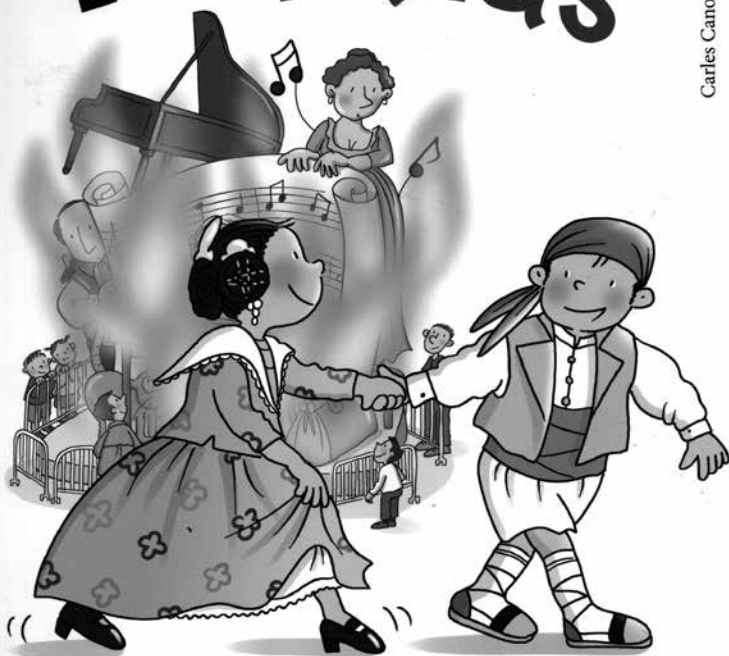
Un dels últims intents de la premsa local prové del diari *Levante*, en els anys seixanta. “Fallero Infantil”, el qual dura molts pocs anys, i, igual que els seus antecessors, publica els esbossos, i desconeixem en aquest moment l’acceptació infantil que va poder tindre.

Des de 1948 la JCF inicia la publicació dels discursos dels mantenidors de les falleres majors, el 1957 i el 1959 **S’EDITEN SENGLES CONTES DEDICATS A LES FALLERES MAJORS INFANTILS**. El primer de Joaquín Maldonado, amb el nom “Un cuento y una verdad, el palacio de la desesperación”, i el segon “El cuento sin nombre” d’Alfonso Franch y Miras.

És el 1969 quan la JCF edita el primer llibre faller infantil, projecte que només es manté durant dos anys, i publica en les seues pàgines el concurs de contes fallers, en el qual apareixen els treballs de Salvador Lara Ortega, amb “Los animados seres inanimados”, i “El falleret” de

Las Fallas

Carles Cano • Roser Calafell

laGalera

2015 - LES FALLES (VERSIÓN EN CASTELLANO)

G. Adolfo J. Micó, tots dos apareguts el 1969, i "El Petardo" el 1970, de Francisco J. Canet Pérez i Andrés González San Blas.

Juntament amb aquests contes, ens tornem a trobar diverses historietes gràfiques de Quique Cerdan y Palop, dedicades a les falles, com ara "Foto a la falla" i "Pepet el Falleret" totes dues aparegudes el 1969.

NO ÉS FINS A 1976 QUAN ES PUBLICA UNA ALTRA REVISTA DEDICADA AL MÓN INFANTIL, AQUESTA VEGADA PATROCINADA PEL GREMI D'ARTISTES FALLERS, la qual té una estructura semblant a totes les anteriors, amb els esbossos, fotos de les falleres i diversos contes suposadament infantils, com: "La primera falla infantil" de L. J. Leon Roca, "La falla infantil" d'Amelia Comba i Comba i "La constància" de J. Domenech. Després d'un any sense veure la llum, la revista va reaparèixer el 1978 i ja no va tornar a eixir.

Els vuitanta suposen a la premsa especialitzada una greu crisi, que desemboca el 1993 amb la publicació d'una sola revista, ja que totes les capçaleres havien anat desapareixent, any rere any.

És en aquesta dècada quan apareixen ***El falleret*** el 1996, editada pel Turista Faller, i ***Foc i Flama*** el 1999, editada per Marcos Soriano. En les seues pàgines apareixen dos contes, en la primera, un conte, "Patufet el Falleret", il·lustrat per Vicente Almela, personatge que apareix en el suplement infantil, i "Chiquets" de Francesc Belenguer i Mas.

L'últim intent seriós apareix el 2002, ***Actualidad fallera junior***, la publicació s'entrega juntament amb l'extra d'***Actualidad Fallera***, i

**Anem
de
festa**

Visca les Falles!

Teresa Broseta / Sergio Sempere

es manté fins a 2005, que desapareix. Els seus cinc números estan mancats de part literària.

ÚLTIMS ANYS

Hi ha uns altres intents més de publicacions, com ara concursos de contes des d'Alacant a Castelló dedicats al món festiu, com el de la falla República Argentina de Xàtiva, convocat a partir de 1988. El d'*El Turista Fallero* aparegut en la revista per primera vegada el 1999, i el concurs de dibuix i redacció de la revista *Festa de Alicante*, són entre altres els que intenten pal·liar l'escassetat de literatura infantil.

L'edició de reculls com *Contes del Foc* editada per la falla República Argentina de Xàtiva, al març de 2000 i de 2012, donen a conèixer el nou interès que desperta aquest renaixement de la literatura festiva.

El 2001 apareix el relat curt "**La botiga del Carme**" de Teresa Broseta, amb il·lustracions de María José del Amo, editat per Edicions del Bullent, de Picanya, i guanyador del Premi Carmesina. Demostra en certa manera l'interès de potenciar aquest estil de literatura.

ANY RERE ANY SE SUCCEEIX L'APARICIÓ DE NOUS TÍTOLS

DEDICATS AL MÓN INFANTIL, com ara *El misteri de la Falla*, el 2006, d'Ignacio Torres Alberich, en el qual apareixen diversos dibuixos de xiquets, com ara Elena Torres, Lurdes Theureau, Miguel Mollá, Paula Ferrándiz; del qual ixen dues edicions, una en castellà i una altra en valencià, igual que *Les falles* aparegut el 2015, editat per galeria SAU de Barcelona.

MICALET TEATRE

Empar,

fallera major infantil

Fani Grande

Dibuixos de Ramon Pla

Tornant a l'any 2004, apareix ***Estàs cremat*** de Xavier Mínguez, amb il·lustracions de Cesar Perelló, editat per Brosquil Edicions, SL, de València.

Com diem, en aquesta última dècada s'estan prenent seriosament les edicions de llibres dedicades al món juvenil i infantil. Dins del grup infantil destaquen les publicacions *Visca les Falles* de Teresa Broseta Fandos, i il·lustracions de Sergio Sempere Fernández, dins de la col·lecció "**Anem de festa**"; en què, juntament amb les falles, apareixen unes altres festes valencianes com la Magdalena de Castelló i els Moros i Cristians d'Alacant, tots ells editats per Tàndem Edicions.

En aquest grup cal ressenyar ***Fallas Pop-Up***, amb el disseny de Blanca Llacer Ballester editat en valencià, castellà i anglés, de l'editorial valenciana Sargantana el 2017, amb textos de José Villa Seca i Esther Ballester, juntament amb l'aparició de llibres per a pintar i apegar, *Las fallas de Valencia* i *Fallas de Valencia*, aquest últim només per a retallar, tots dos de Susaeta Ediciones, SA, de Madrid, els tres orientats cap al món infantil.

COM DIEM, EN EL MÓN JUVENIL TAMBÉ HAN APAREGUT OBRES ORIENTADES CAP AL SECTOR REFERIT, com ***La fallera calavera***

d'Enric Aguilar, amb il·lustracions d'Ester Méndez. Apareguda el 2015, editada per Sembra Llibres Coop V. de Carcaixent. Acabant amb l'obra *Piero viajero en las fallas de Valencia*, la qual en format de còmic explica les falles valencianes, publicada el 2017.

PEQUERRELATOS FALLEROS
de los lectores de Levante-EMV
Vol. I

Per a acabar, he deixat el concurs de microrelats fallers, dels lectors del *Levante-EMV*. Creat pel diari del mateix nom el 2012, en el qual després de sis anys amb un relatiu èxit, l'any 2017 crea els "Pequer-relatos Falleros", en què participen amb els seus relats escrits en valencià i castellà, en diverses categories, xiquets de 6 a 14 anys. Edita el recull dels contes La Rosella Editorial, de la localitat de Guadassuar a València.

5

LOS CHICOS

Manolo Sanchis

Coordinador de la revista Cendra

El *Mercantil Valenciano* és un dels cinc periòdics que eixien a la ciutat, de clara tendència republicana, el qual portava diversos anys en plena transformació interna, i que gràcies a la seua nova rotativa s'havia convertit en el periòdic local de major tirada.

El canvi de direcció després de la mort del seu director Tomás Peris Mora al senyor Vicente Fe Castell, juntament amb la nova rotativa, posen en marxa diversos projectes oblidats, entre ells la CREACIÓ D'UN SUPLEMENT DE CARÀCTER INFANTIL, a la usança d'altres periòdics, amb el quals es pretenia acostar el xiquet a la lectura.

No era una nova idea en la premsa local, ja que *Las Provincias* havia intentat el mateix l'any 1926, amb el suplement "Gente Menuda", o el mateix *Mercantil* amb "Body", tots ells amb poc èxit popular. No obstant això EL SUPLEMENT "LOS CHICOS" APAREGUT L'ANY 1929 VA QUALLAR AMB MOLTA FACILITAT, GRÀCIES A LES AVENTURES DE DOS DELS SEUS PROTAGONISTES, COLILLA Y SU PATO BANDERILLA; personatges que es van convertir en tot un símbol per als xiquets de l'època i un referent per a les falles infantils dels anys 30.

El suplement en si mateix, com hem dit més amunt, va nàixer a finals de 1929, es distribuïa de manera gratuïta els dissabtes juntament amb el periòdic, i va patir en els seus set anys de vida dues transformacions.

La primera època arriba fins al 5 de novembre de 1932, amb un format semblant al del periòdic amb quatre pàgines, imprès a dues tintes,

LOS CHICOS

14 ABRIL 1931

¡ Amiguitos: estoy muy emocionado y no tengo ganas de contaros nada. La próxima semana continuaré mis aventuras! ¡ VIVA LA REPÚBLICA! ¡ VIVAN LOS CHICOS!

roja i negra; i una segona època que s'estén fins a la desaparició a mitjan 1936, amb el doble de pàgines. Aquesta va ser la més recordada, per la seua participació directa en l'organització de les festes valencianes.

LA PUBLICACIÓ ES NODREIX EN ELS PRIMERS ANYS DE MATERIAL GRÀFIC D'ORIGEN ANGLÉS I FRANCÉS, amb historietes de Benjamin Rabier i E. Nicolson, i es publiquen per primera vegada a Espanya les historietes de *Bringing up Father* de George McManus, que amb el nom de "Zebulón y su familia" ocuparia la contraportada del suplement moltes vegades.

EL 1930 INICIA LA PUBLICACIÓ DE MATERIAL PROPI, s'incorporen al suplement dos dibuixants, el primer d'origen mexicà, resident a València des de 1920, Jesús Pérez del Muro¹, creador de *Colilla y su pato Banderilla*, personatges que es converteixen en l'eix central de la revista, i Luis Dubón Portolés², reconegut il·lustrador natural de

1. **Juan Pérez del Muro** (1895-1949). Dibuixant, caricaturista, d'origen mexicà, el qual des de molt jove es traslladà a Barcelona, ciutat on s'inicià com a dibuixant, i caricaturista. El 1920 es traslladà a València, on col·laborà en la premsa local, i realitzà dibuixos taurins i caricatura. El 1930 al costat de Luis Dubón dirigeix i coordina el suplement "Los Chicos". El 1939 va ser detingut per formar part del Taller d'Art. El 1942, després de ser posat en llibertat, es trasllada a Barcelona, i continua a la capital comtal amb la seua activitat. Va morir el 1949.

2. **José Dubón Portolés** (1892-1953). Pintor, dibuixant i il·lustrador nascut a València, el qual des de molt primerenca edat va demostrar grans habilitats en el dibuix i la pintura. Després d'aconseguir un important èxit l'Exposició

València, molt vinculat al món festiu local, que en aquells anys vivia a Madrid, el qual es va traslladar a la seua ciutat natal el 1932, i s'integra plenament en la direcció del suplement a l'octubre del mateix any.

Aquesta segona època va començar amb el número 153, s'incorporen al suplement noves seccions i nous col·laboradors, tots membres de la redacció d'*El Mercantil Valenciano*, entre ells dos articulistes, J. Sanchis Nadal³, i Manuel García Dasí *Tristezas*, el primer, encarregat de la part literària, i el segon, a càrrec de la informació i la coordinació de les notícies falleres.

.....

Regional de València, el 1912, a l'edat de vint anys s'incorporà a la redacció de *Guante Blanco*. Després de la seua estada a Madrid el 1932 tornà a la seua ciutat natal, col·laborà en el suplement infantil "Los Chicos". Després de col·laborar en la Guerra Civil Espanyola, realitzà caricatures i propaganda. El 1940 s'incorporà a la litografia "Dura" fins a la seua mort, el 1953. Col·laborà en nombroses publicacions falleres, entre elles cal destacar: *El Tio Pep*, *El Fallero*, *La Crema*, 1931, *Valencia y su fiesta*, 1932, *Mare Nostrum*, 1935, i *Valencia Libro de Oro*, 1950.

3. **Joaquín Sanchis Nadal** (1906-1976). "El jefe Sanchis". Periodista nascut a l'Alcúdia, és un dels periodistes més importants de la història del periodisme mexicà, arribà a Mèxic exiliat el 1939. A l'edat de vint anys entrà com a periodista en el diari *El Mercantil Valenciano* i va ser al costat de *Tristezas* el promotor del concurs de les falles infantils. Organitzà els concursos i aparegué com a jurat nombroses vegades. Va ser portaveu del jurat de la primera fallera major infantil.

Va escriure en diverses publicacions especialitzades com *El Fallero*, 1934. Va ser director de la publicació *Mare Nostrum* i participà en el número 4 de 1936 dedicat a les falles. I en els especials de *Mundo Gráfico*, 1933, i *Semana Gráfica*, número 88, 1928.

En les pàgines del suplement, els lectors participen de forma espontània enviant a la redacció les seues idees, il·lusions i somnis, els quals apareixen puntualment en la secció **“Nuestros amigos los chicos”**, que coordinen i dirigeixen el consell de redacció del suplement.

Entre els concursos que van obtindre una major repercussió popular destaquen el “Gran Concurso de belleza infantil”, l’any 1933, i “Colilla y las fallas infantiles”, convocatòries que es van mantindre fins a la desaparició del suplement el 1936.

¡¡ Falleros!!

¿Cómo va la constitución de las comisiones de fallas infantiles? Daos prisa que el tiempo corre como el viento, y este año la vamos armar, pero muy sonada. Ya podéis comenzar a enviarnos fotos.⁴

Amb anuncis senzills com aquest, **ANY RERE ANY, ES POSAVA EN MARXA EL CONCURS**, començant a rebre en la redacció del periòdic, a partir del mes d’octubre, fotografies i notícies del món infantil faller.

Son muchos los chicos que nos escriben para plantar fallas infantiles y para poder aparecer en esta sección.

Para lo primero, no hay más que proponérselo y sentir en el corazón

4. “Los Chicos” núm. 207, 11 de noviembre de 1933.

un poco de valencianía. Con esto solo, pues todo lo demás que hace falta lo tiene de sobra cualquier valenciano, se puede plantar una falla estupenda como además no hace falta permiso, ni hay que pagar impuestos, la cosa resulta en extremo sencilla.

Y en cuanto a lo segundo, o sea para poder salir en “Nuestros amigos los Chicos”, no hay mas que constituirse en comisión fallera, enviarnos la fotografía con los nombres y ya está. A la semana siguiente toda Valencia admirara vuestras efigies en las columnas de nuestro semanario.⁵

La popularitat del concurs s'estén per tota la zona de distribució d'*El Mercantil Valencià*, s'envien a la redacció notícies, esbossos i fotos, des de nombroses poblacions, en les quals els xiquets s'organitzen i realitzen activitats falleres.

LOCALITATS COM BORRIANA ES CONVERTEIXEN EN PIONERES, ja que el 1931 planten dues falles infantils⁶ i el 1932, cinc; s'organitzen per primera vegada premis⁷ de manera oficial per la comissió de festes local⁸, convocatòria en què participen cinc comissions; quatre formades per grups de xiquets i la cinquena, pels alumnes del Colegio

5. “Los Chicos” núm. 154, 5 de noviembre de 1932.

6. Plaça de Sant Josep i Plaça del Forn.

7. Primer premi carrer Tremedal, segon premi carrer Antonio Gálvez i tercer plaça Viciàna.

8. *Burriana en sus fiestas (1928-1936)*. Autor José Aymerich Tormo, 1996.

del Niño Jesús de Praga dels Pares Carmelites, de manera que aquesta última és la primera falla escolar de Borriana.

O com a Alacant, que planta la primera foguera infantil a la plaça de Ruperto Chapi, de la penya "La Pipa"⁹, i a localitat de Xàtiva on el 1933 es proclama la primera fallera major infantil Amelia Alfonso Olivares¹⁰ de la falla José Espejo.

L'EXPANSIÓ DE LES FALLES INFANTILS ÉS IMPARABLE, S'ESTÉN PER TOTES LES CIUTATS I POBLES ON ES DISTRIBUEIX EL MERCANTIL VALENCIANO, COM SAGUNT, ON EL 1934 ES PLANTA LA PRIMERA FALLA INFANTIL CENSADA A LA PLAÇA DEL SALVADOR DENOMINADA "LA COLILLA"¹¹, clara al·lusió al nostre

heroi. L'any 1936 la ciutat de Gandia concedeix tres premis entre les nombroses falles que es planten¹². Es completa amb les notícies d'altres localitats de menor tradició fallera com ara Alcoi, Llíria, Albuixec, Montcada i Alfara del Patriarca, que apareixen en les pàgines de la publicació, de manera que en poc de temps entre totes superen el centenar.

9. *Les Fogueres en la II República*, Juan Carlos Vizcaíno i Virgilio Francisco Candela.

10. *Història de les falles de Xàtiva* de José Sanchis i Martínez, 1996.

11. *Breve reseña histórica de las fallas de Sagunto* d'Emilio Lluca Úbeda, 1988.

12. *Historia de las Fallas de Gandia* de José Llotet Tarrasó i Josep Joan Coll Fornés, 1985, premis 1936 Falla San José, Plaza del Segó i Mercat.

En aquest punt hem de reprendre la història i tornar a 1932, quan en la secció "**La fiesta de las Fallas**" d'*El Mercantil Valenciano* apareixen ressenyades vint-i-dues comissions infantils¹³, d'un total de trenta-dues, que apareixen censades aqueix mateix any.

L'esforç no havia passat desapercebut, i Manuel García Dasí *Tristezas*, com a especialista en el tema, arreplega en la seua secció aquesta moda, que si bé existia des de sempre, és en aquests anys quan pateix un major desenvolupament, proliferen aquests cadafals en els portals, patis i carrers, a la ciutat, **I CRIDA L'ATENCIÓ FINS I TOT A LA PREMSA DE TIRADA NACIONAL**, com *Crónica* i *Mundo Gráfico*, que en les seues pàgines comenten:

*Este año las fallas infantiles han llegado a su mayor apogeo. Mas de cien de estos pequeños monumentos, se realizarán en las calles de la ciudad levantina, ofreciendo un espectáculo nuevo, magnifico, que, como pocos, hablarán al que llegue del maravilloso carácter y del genio indiscutible de esta prodigiosa tierra del sol y de las flores*¹⁴.

13. Primeres falles participants: Matías Perelló-Francisco Sempere. Cuenca-Roberto Castrovino. Baja-Monte de Piedad. Músico Peydró. Jai Alai. Barrio de la dependencia merca. Burriana núm. 19 Pla Botánico. Cirilo Amorós Hernán Cortés. Plaza del Esparto, Av. Pérez Galdós Frente Matadero. Comedias Tertulia. Monte Olivete 10. Pelayo – Julio Antonio. Guillen de Castro Espartero. San Miguel Frente solar 36. Pelayo. Pi Margall 84. Salva 2. Corona 15. Pizarro Av. 14 de Abril 45.

14. "Las fallas infantiles", *Mundo Gráfico*, 1933, J. Sanchis Nadal.

La idea del primer concurs s'havia gestat en la secció d'*El Mercantil Valenciano* "**La fiesta de las Fallas**", i si bé els premis de 1932 van ser improvisats, **VAN CONSTITUIR UN ÈXIT, JA QUE ES VAN LLIURAR UN TOTAL DE CINC GUARDONS.**¹⁵

Aproximadamente a la una de la tarde se dirigió el Jurado a la falla infantil de la calle de Hernán Cortés y Cirilo Amorós. En cuanto los muchachos vieron llegar al Jurado, comenzaron a dar vivas a Colilla y "Los Chicos". El momento de la entrega del premio fue altamente emocionante y simpático.

*Las demás fallas premiadas deberán pasar esta mañana de once a doce por nuestra redacción y recibirán los premios obtenidos*¹⁶.

És a partir de l'any 1933 quan el concurs pren consistència, hi participa la gens menyspreable quantitat de 73 cadafals infantils, que paradoxalment són la mateixa quantitat que els grans. Aquestes falles són ignorades per quasi la totalitat de la vintena de publicacions de la premsa especialitzada que s'editen aquest any, únicament *Pensat i Fet* trau en les seues pàgines una xicoteta ressenya¹⁷.

15. Premi d'honor va ser per a la falla d'Hernán Cortés i Cirilo Amorós, amb un estendard, paquet de dolços i cent pessetes, que juntament amb els altres quatre per a altres tantes comissions Músico Peydro el primer, un segon a la Falla Pi Margall que tenia moviment i el tema de la qual era "El matadero de burros", el tercer al Barrio Dependencia Mercantil, dedicada a "Colilla y al pato Banderilla" i el quart a Cuarte Botánico dedicada a les reformes de València.

16. "Los Chicos" núm. 121.1932.

17. "Falles Infantils". Sense autor. *Pensat i Fet*, 1933, núm. 27. Relació de totes

És en el suplement "Los Chicos" de 1933 on apareixen per primera vegada tots els esbossos¹⁸, de manera que es converteix "en el pioner dels fallers infantils".

Colilla, que durante todo un año y por mediación del periódico "Los Chicos" ha estado en contacto continuo con vosotros, espera que no le defraudéis y que vuestras fallas infantiles harán palidecer de envidia a los falleros mayores.

Fiel a su palabra. y como os prometió el pasado año, han sido aumentados el numero de premios,

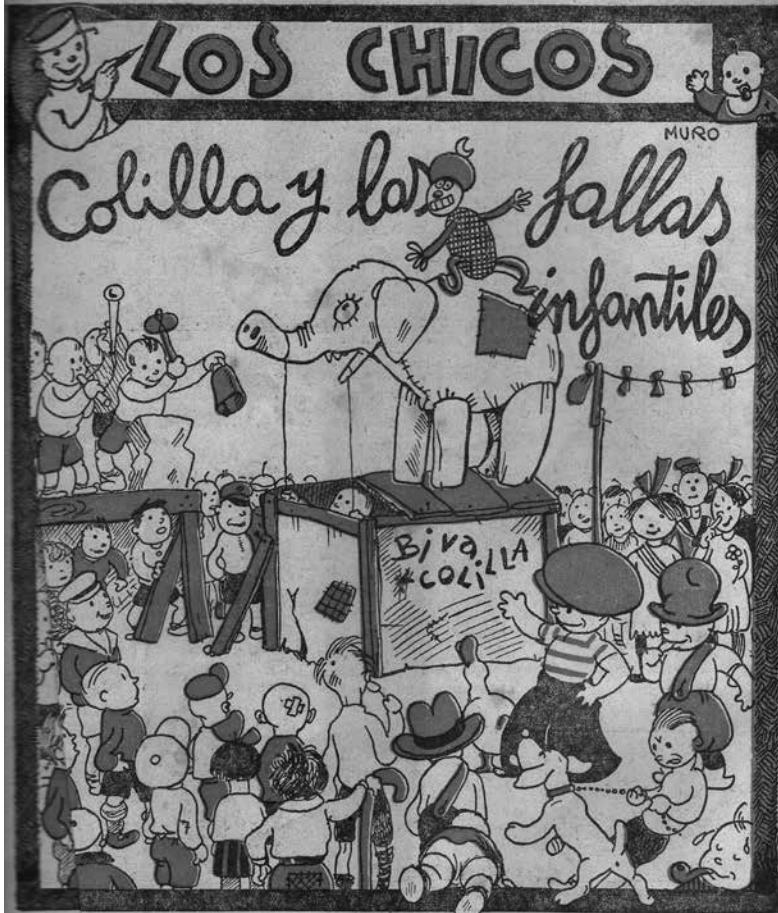
Para poder optar a estos premios, será condición indispensable que antes del día 16 nos "enviéis de nuevo" y por escrito, el lugar de emplazamiento de la falla infantil.

El Jurado estará compuesto por nuestros dibujantes y redactores Muro, Luis Dubon, Masiá, J. Sanchis Nadal y García Dasí "Tristezas", los cuales visitaran las fallas el día 17 por la mañana con arreglo al itinerario que publicaremos el día 16.

.....
les falles infantils plantades a València, fins i tot les d'alguns pobles com ara: Alfara del Patriarca, Sedaví, Montcada i Albuixec.

18. Números especials en què apareixen els esbossos.

"Especiales Fallas infantiles" núm. 173, 18 març de 1933, núm. 224, 10 març de 1934, núm. 225, 16 març de 1934, núm. 275, 16 març de 1935, núm. 327, 14 març de 1936.

Durante la semana próxima es conveniente que leáis todos los días la sección fallera de este periódico, por si hubiese alguna variación en la organización de este festejo.

Deseando que el mayor acierto presida vuestros desvelos, se despide de vosotros hasta el viernes próximo la redacción de

"LOS CHICOS"¹⁹

La inexistència d'informació, i el cas omís en els programes i actes oficials programats per l'Ajuntament i Comitè Faller, fa que els organitzadors del concurs infantil es vegem en la necessitat de donar algun colp d'efecte, perquè el seu treball i el de centenars de xiquets tinga una major repercussió popular, i sobretot un reconeixement oficial. Per a això se'ls ocorre l'indult d'un cadafal infantil, per a la seua posterior exhibició en el Museu del Folklore.

Unión Radio Valencia²⁰ és una jove emissora que, des de la seua fundació el 1931, s'havia incorporat a la promoció de les tradicions valencianes, col·laborant des de 1932 amb els comitès fallers.

En la programació apareix en les ones, setmanalment, Maximiliano Thous, el qual realitza xarrades de tipus cultural en l'emissora, i intenta promocionar juntament amb Luis Dubón –codirector de "Los Chicos"– la idea del museu valencià del folklore.

19. "Los Chicos", núm. 172, d'11 de març de 1933.

20. Unión Radio Valencia: és hui la Cadena Ser, i inicià les emissions el 1931.

La gran popularitat de tots dos i els seus contactes, tant en Unió Radio Valencia i *El Mercantil Valenciano*, plantegen la idea d'indultar el cadafal infantil; recau l'indult en la Cooperativa de San Fernando, i regala la falla a l'Ajuntament de València, perquè l'exhibisca en el Museu del Folklore València.

AQUEST SENZILL ACTE ES VA CONVERTIR EN UNA REIVINDICACIÓ POPULAR DE LES FALLES INFANTILS PER AL SEU REONEIXEMENT OFICIAL, cosa que els comitès fallers pretenien que s'ignorara, ja que el seu control era molt difícil.

El concurs ja s'havia implantat, i contribueix directament al desenvolupament de les falles infantils d'una manera espectacular, de manera que en menys de cinc anys van aconseguir elevar el nombre de monuments, d'una cosa merament simbòlica i descontrolada a la no gens menyspreable quantitat de 83 cadafals. Fet que produeix un increment dels actes per a xiquets, com berenars populars i jocs al carrer, que s'organitzen en totes les barriades en què participa tot el veïnat.

S'aconsegueix any rere any una major participació ciutadana, i la implicació del comerç local, que regala joguets, caramels i pastissos per a tots els participants, fins i tot arriben aportacions des de fora de la ciutat com la del senyor Vicente Martín de Barcelona, que envia des de la Ciutat Comtal cent caixes de llaips de colors marca "Colilla".

Queridos amiguitos: Sirvan estas líneas para mostrarnos públicamente nuestra gratitud por el entusiasmo que habéis desplegado al constituir vuestras pequeñas fallas.

A todos vosotros, tanto los que hayáis obtenido premios como los que no llegasteis a conseguir tan preciado galardón, mi más cordial enhorabuena y con ella la promesa de que en el próximo año daremos a este concurso la importancia que verdaderamente merece

Animo, pues, y a comenzar la "apunta" del vecindario, pues no debéis olvidar que año se pasa muy aprisa, y si se tratara de estos menesteres falleros, se va volando.

Hasta pronto

COLILLA²¹

A poc a poc, la realitat d'aquests cadafals s'obri camí en la premsa especialitzada, apareixen dotze esbossos, amb les seues comissions corresponents en el *Pensat i Fet*²² de 1935 i es crea una nova secció, "El Pensat i Fet infantil", que no torna a repetir en anys successius.

En altres publicacions com ara *Foc Valencia, El Fallero, El Bunyol, Álbum Fallero* i *Mundo Gráfico*, **APAREIXEN DE FORMA ESPORÀDICA ELS EBOSSOS DE CADAFALS GRANS INTERCALATS AMB INFANTILS**, juntament amb articles que contenen les peculiaritats del món infantil.

21. "Los Chicos", 25 de març de 1933, núm. 174.

22. *Pensat i Fet*, núm. 29.

muRo

LOS CHICOS

En poco mas de tres años, esta nueva modalidad de la fiesta, ha tomado tal empuje, que puede decirse que a más de superar a las fallas de los mayores en número, las aventajan en gracejo e ironía.

Los amadores de lo tradicional se lamentan que los chiquillos que cantaban la "estoreta" hayan casi desaparecido; Pero debe compensarles de esta pérdida la seguridad de qué en estos fabricantes de "fallas infantiles" está el brillante y seguro porvenir de la fiesta más típica de cuantas se celebran en Valencia.

M. García d Dasi²³

AL MATEIX TEMPS "LOS CHICOS" PRETÉN, ANY RERE ANY, DONAR MÉS RELLEVÀNCIA AL LLIURAMENT DE PREMIS, AMB FESTES INFANTILS QUE S'ORGANITZEN AL VOLTANT DE LA FALLA QUE OBTÉ EL PRIMER PREMI,

amb comparses còmiques, com "Los Caricatos", dirigida per Antonio Tarin, que l'any 1934 va amenitzar la festa al carrer Sagunt - Callizo de Santa Mónica, falla que va obtindre el primer premi.

Una de les moltes anècdotes que concorren en les falles de 1934 és la visita de la Casa Regional de València a Barcelona, amb la seua Mis València a Catalunya, María Climent, al capdavant de l'expedició.

23. *Álbum Fallero*, 1934, "Las fallas infantiles", M. García d Dasi.

La popularitat de les falles es va estendre per tota la ciutat, en molts casos comptà amb major suport popular que les falles grans, ja que des d'alguns sectors no es veia amb bon grat el rumb que estaven prenent els cadafals dels majors.

Associacions com La Casa del Maestro s'hi bolquen, intenten que no es perdera el caràcter infantil, espontani i popular del cadafal –enfront del rumb de les falles grans, gran part d'elles professionalitzades i, moltes, ja sense personalitat crítica. Per això creen tres premis, la patronal hostalera de cafés i semblants, que recolza els xiquets amb dos guardons, són només un xicotet exemple de les ajudes que rep la revista “Los Chicos” per a potenciar el concurs, que arriba el 1935 a un total de més de cinquanta premis.

La situació, com diem, no és fàcil i en els dies de falles es reparteixen més de 25 taules petitòries en els llocs més transitats per a arreplegar ajudes per a les colònies escolars i els xiquets, taules en què s'involucren especialment algunes falles infantils que aporten les seues recaptacions.

A pesar que del programa oficial es redueixen alguns actes, donada la paralització municipal per la difícil convivència corporativa, s'inclou en el programa de festejos per primera vegada un acte infantil, “**La fiesta de la estoreta**”, iniciativa que el mateix Ajuntament pren, després de diversos anys de negar-se a la incorporació dels xiquets de forma oficial als festejos fallers.

El viernes 15 de Marzo a las 5 de la tarde se celebrara la fiesta de "la Estoreta". Las collas de Niños se reunirán en el cauce del río y después de organizadas entraran a la ciudad, haciendo un largo recorrido que finaliza en la Plaza de Castelar.

Al finalizar los actos se recogerán todos los trastos recogidos en un montón y se prenderá fuego al terminar el acto

García Dasí "Tristezas"²⁴

Hermoso festejo el de ayer tarde: en el que disfrutaron los chicos y gozaron los mayores. La fiesta de la "Estoreta" que ayer se celebró por primera vez, debe repetirse en años sucesivos, el éxito de ella se puede dar por descontado.

A la que ayer se celebró acudiendo cerca de un millar de niños, que representado a más de veinte comisiones falleras, desfilaron por las calles de la ciudad cantado a grito pelado la clásica canción de "L'estoreta" y llevando arrastras todas cuantos trastos habían en los porches de nuestra ciudad.

Abría la marcha a la comitiva infantil, la guardia municipal montada y a continuación iban las collas de los niños, varias bandas de música interpretaban canciones alusivas a la Fiesta.

24. *El Mercantil* de 13 de març de 1935.

Una de las comisiones infantiles la de la plaza de las Escuelas Pías, se presento al desfile con una graciosa murga.

Hubo la novedad creemos que por primera vez en Valencia, de que uno de los grupos estaba formado exclusivamente por niñas vestidas de blanco y luciendo sobre el pelo unos lazos con los colores de la señera.

Ponía fin a la ruta de las niñas falleras otra banda de música y un grupo de falleros que iban disparando cohetes

Al llegar los niños a la plaza de Castelar, formaron con los trastos que iban sobre las esteras un montón formidable al que se le prendió fuego entre la algarada de los chicos

García Dasí "Tristezas"²⁵

Aquest primer festeig infantil és molt ben acollit pels organitzadors, però el comitè, en l'afany d'intentar controlar el festeig, planteja per a anys successius unes normes que no cauen gens bé en les comissions infantils, ja que des del Comitè es pretén que només desfilen aquelles comissions infantils que d'una manera o una altra estiguen integrades en una comissió de falla gran, i que aquesta estiga inscrita en el Comitè Faller.

25. *El Mercantil* de 16 de març de 1935.

AQUESTA SITUACIÓ NO ÉS VALORADA AMB MASSA ENTUSIASME
PEL MÓN INFANTIL, QUE VEU EN LES NOVES NORMES UN
CONTROL SEMBLANT A L'EXERCIT AMB LES FALLES GRANS, DE
MANERA QUE ES REDUEIX LA PARTICIPACIÓ EL 1936.

Naix la idea de crear un comitè faller infantil independent al de l'Ajuntament. Idea que no arriba a forjar-se per l'inici de la sublevació militar.

Paral·lelament al treball que realitza l'equip de redacció de la revista "Los Chicos", es van ajuntant uns altres grups que intenten aportar idees al projecte, entre ells, juntament amb el ja ressenyat La Casa del Maestro, apareix la penya artísticoliterària Tot i Res i el Tabalet.

La penya el Tabalet pertany a un dels barris més populars de la ciutat, i compta amb un nodrit nombre de col·laboradors, és la que inicia i organitza dos actes que tenen una gran transcendència, com ara "**La belleza fallera infantil**" el 1935 i el 1936, i "**La exposición infantil del Ninot**", que se celebren als locals de l'Ateneu Cultural, ubicat al carrer del Pilar núm. 20 els dies 12, 13 i 14 del mes de març.

Los "peques" falleros eligen a la Fallera Mayor Infantil para 1936²⁶

Las fallas infantiles que hoy superan en número a las de categoría, brotan en la esquina de una calle en los días bullangueros de mitad de Marzo, tras una preparación que nada tienen que envidiar a la de los falleros de verdad. Y es en una reunión, en la calle, en la escuela,

26. *Crónica*, desembre de 1935.

donde brota la chispa fallera del ingenio infantil, que, sin temor a la Censura ni a los guardias municipales, se encarama sobre los cuatro bastidores que forman el pedestal de la falla señalando un asunto atrevido, picaresco o malintencionado, que sólo verle hace reír a la persona más seria.

Los aprendices de fallero, como los otros, tienen sus Comisiones falleras. Y como los otros también, eligen la belleza que ha de presidir sus fiestas: Pero nunca habían pensado nombrar de entre todas las bellezas infantiles su "Fallera Mayor". Este Año hubo buen acuerdo, y entre los chicos surgió la idea de elegir la "Fallera Mayor Infantil" para 1936.

La peña Tabalet.

El día 26 de noviembre de 1935, la peña Tabalet, después de l'acord pres en assemblea, fa pública la convocatòria del concurs de Bellezas Falleras Infantiles, entre 3 i 12 anys, que seran elegides per votació entre els assistents a l'acte que es convoca per a tal efecte.

Nuestro gran concurso de Belleza Infantil:

La Peña Tabalet, deseosa de dar a la elección de la primera Fallera Infantil la máxima legalidad, ha acordado nombrar un jurado competente, integrando por prestigiosos artistas y representantes de la prensa valenciana.

Recordamos a todos que este festival se celebrara el día 15 a las 3'45 de la tarde. La inscripción de las Bellezas puede hacerse todos los días, de seis y media a ocho noche, en la Peña el Tabalet (Ateneo Cultural, Pilar 20 hasta el 12 de inclusive.

Peña Tabalet²⁷.

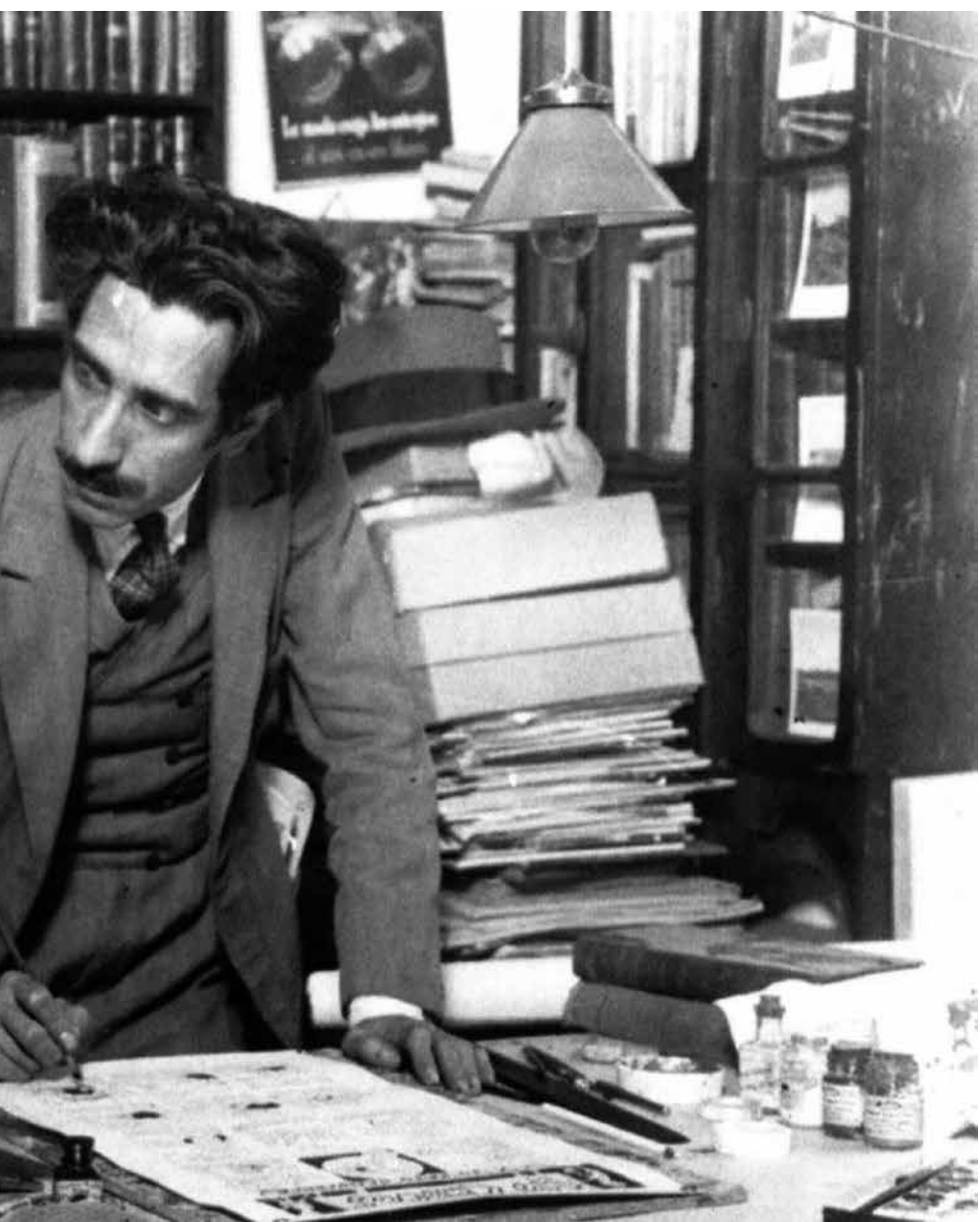
La inscripció va ser nombrosa, de manera que es van haver d'eliminar desenes de participants i deixar un grup de vint finalistes, entre les quals s'havia de seleccionar la fallera major amb les seues quatre dames. Completaren els actes una exposició fotogràfica als locals de l'Ateneu Cultural.

Mañana domingo a las 3'45 de la tarde, la "Peña Tabalet" organizadora del concurso para la elección de la primera Belleza fallera infantil, celebrará una gran fiesta en la Sociedad Ateneo Cultural, Pilar 20 para la designación de la niña que ha de ostentar este honrosísimo título y sus cuatro damas de honor.

Vicente Vidal Corella **RELATA, AMB UN CERT HUMOR, ELS ACTES DE LA PROCLAMACIÓ**, als quals assisteix com a fotògraf i corresponsal de la revista madrilenya *Crònica*, en la qual informa dels actes festius des de fa diversos anys.

27. "Los Chicos", núm. 313 de 7 de desembre de 1935.

Sanchis Nadal tose un poco y se dirige al público. Hay un silencio imponente. Se proclama a Marcelina Cloquell primera "Fallera Mayor Infantil para 1936". Aplausos, gritos, sollozos, suspiros.....Un señor se levanta airado y se dirige hacia Sanchis Nadal, que ha quedado en la escena como tenor de ópera cuando acaba una romanza. El caballero avanza con el rostro desencajado, y grita furioso:

*—¡Esto es absurdo! ¡Mi hija es más guapa que todas las demás!
Y antes de llegar hasta Sanchis Nadal se detiene, bracea con furia, da media vuelta y se va.*

Junto a Marcelita Cloquell se nombran varias damas de honor, Fina Aguado, Pepita Comas, Amparin Meneu Amparin Blanch, Isabel Negre, Consuelito Minan Josefina Gracia.

El càrrec de Marcelita Cloquell mai va ser reconegut pels comitès, i mai arribà a participar en cap festeig de manera oficial, ni tan sols en la Festa de l'Estoreta, la seua proclamació va quedar només com una anècdota.

La crisi del govern a finals de 1935, i la convocatòria d'eleccions per a febrer de 1936 torna a condicionar les festes falleres, que veuen per segon any consecutiu una reducció de festejos en els programes oficials, de manera que no es recupera el nombre de cadafals que es van plantar el 1934, situació que en el món infantil no es percep, ja que el 1936 torna a incrementar-se.

En el programa oficial de la festa es manté “La Estoreta”, però aquesta vegada amb les normes del Comité Faller. Normes que redueixen la participació, però no desllueixen l’acte.

El mejor comentario que de la misma podemos hacer es, limitarnos a decir que el que no lo vea no ha visto la manifestación más pura del ambiente fallero.

*Tristezas*²⁸

El 1936 els premis es multipliquen per quatre, s’organitza per segon any consecutiu un programa de festejos per a donar més relleu al lliurament de premis²⁹ i compta aquest any amb el suport tàctic de la penya Tabalet.

El 19 de març de 1936 es van cremar les últimes falles oficials de la dècada, sense comptar el fallit intent de 1937. Ningú dels que hi va assistir es podia imaginar els fets que d’ací a 121 dies canviarien la història d’Espanya. Les falles, com tantes coses, tardarien dècades a tornar a la normalitat.

L’ÚLTIMA NOTÍCIA QUE APAREIX EN “LOS CHICOS” SOBRE EL MÓN INFANTIL ÉS EL 4 D’ABRIL DE 1936.

28. *El Mercantil Valenciano*, 14 de març de 1936.

29. “Los Chicos”, núm. 326 de 7 de març de 1936.

A las Fallas Infantiles:

La "Peña Tabalet" convoca a todas las comisiones de Fallas Infantiles, con sus asesores, para el martes día 7 de los corrientes, a las seis y media de la tarde, en el Ateneo Cultural, calle del Pilar Núm. 20, con el fin de constituir el Comité Fallero Infantil, y aprobar el reglamento por el que se ha de regir.

Esperamos que, dados los beneficios que puede reportarles el objeto de nuestro llamamiento, asistirán todos los pequeños falleros.

Valencia 3 de abril de 1936

Penya Tabalet³⁰

A "Los Chicos" la situación política no li passa desapercibida, ja que les informacions que arriben del centre d'Europa posen en alerta tot el món intel·lectual, després de la celebració del congrés d'escriptors de París. Es crea l'Associació per a la Defensa de la Cultura, en la qual participen un gran nombre d'intel·lectuals i professionals, que no veuen amb bons ulls el naixement a Europa dels moviments totalitaris, que pretenen allargar els seus tentacles a tot el continent europeu.

**LA REVISTA INTENTA CONSCIENCIAR ELS LECTORS DE LA
DIFÍCIL SITUACIÓ QUE ES VIU, I ORGANITZA, A PROPOSTA DE**

.....
30. "Los Chicos", núm. 330 de 4 de abril de 1936.

L'AGRUPACIÓ ESPANYOLA DE MESTRES PACIFISTES, un concurs en juliol de 1935 amb un títol molt suggeridor: "I Concurs infantil d'escrits pacifistes".

Els escrits que els xiquets envien des de tota la zona de distribució del periòdic contra la guerra s'entremesclen amb les notícies dels concursos fallers. L'encarregat del concurs literari és J. Sanchis Nadal, que juntament amb Enrique Marzo Castro i Luis Ballester Segura, atorguen el premi a la xiqueta Juanita Boch Segura de València.

Paradoxalment, se li lliura el premi el 27 de juny de 1936, a vint-i-un dies de la sublevació militar.

El suplement "LOS CHICOS" DEIXÀ DE PUBLICAR-SE EL 20 DE JULIOL DE 1936. *El Mercantil Valenciano* va desaparèixer el 28 de març de 1939, després de 24.410 números. Se'n confiscaren les instal·lacions i s'hi va imprimir *Levante*, *Avance* i *Jornada*³¹. El dibuixant i creador de les aventures de "Colilla i su pato Banderilla", Jesús Pérez del Muro, passà pels tribunals militars i, després d'estar dos anys en la presó, es va traslladar a Barcelona on va continuar dibuixant. Va morir el 1947 en l'oblit.

Sanchis Nadal, després de ser mobilitzat, es va incorporar al gabinet de premsa del cap del Govern. En acabar la guerra, després de passar

31. *Historia de Levante Mercantil Valenciano*, 1992.

per França, s'exilià a Mèxic i es va convertir en un dels millors periodistes del país. Va morir en l'exili el 1972, i no va poder tornar mai a València. Luis Dubón, després de la guerra, va passar a un segon pla, dibuixà de manera anònima diversos artistes fallers. Va morir, després de ser un dels millors il·lustradors l'any 1953, quasi oblidat.

I el nostre protagonista Manuel García Dasí va ser enviat al front de Terol i tot just acabar la guerra va ser detingut i afusellat a Paterna el 30 d'octubre de 1940, i Colilla mai va tornar ser protagonista de cap publicació infantil, fins a anys més tard en el *Jaimito*, però aquesta vegada de comparsa, i de forma ocasional.

La repressió franquista va esborrar de la història de les falles els seus noms, de manera deliberada, i hi va incorporar uns altres nous protagonistes. Els supervivents van callar per por i els exiliats, represaliats i morts, se'ls va condemnar a l'oblit.

LA PARTICULARITAT DELS LLIBRETS DE FALLA

Juanjo Medina Bonilla

Revista Cendra i Premi Mocador 2017

Les falles infantils quasi sempre han estat a l'ombra de les falles adultes, encara que algunes llegendes romàntiques situen els més menuts com els responsables del naixement de la festa en anar cantant allò de l'estoreta velleta pels carrers la vespra de Sant Josep. I eixa allargada ombra les va cobrir durant molt de temps fins i tot en les seues expressions més clares i permanents, com els llibrets i la literatura dirigida al públic infantil amb clara connotació fallera, llibres, poesia, i altres formats que volgueren captar els més menuts protagonistes de la festa fallera. De tota esta producció em centraré en els llibrets infantils. Anem a veure què trobem.

ORÍGENS

A banda de les faules que han atorgat als més menuts la creació de les falles, sembla tindre alguna base històrica el fet que estos **PARTICIPAVEN ACTIVAMENT EN LA FESTA ELS DIES ANTERIORS** **AMB LA RECOLLIDA DE TRASTOS VELLS**, o ja fora d'ús, per a conformar la part combustible dels cadafals que s'alçaven al segle XIX a la ciutat de València, i que després seria tapada per envelats decorats que rodejaven, completaven i decoraven l'escena que es desenrotllava dalt de l'escenari en què durant unes hores es convertia la falla.

Sembla que des dels orígens de la festa, tant als baixos d'estos cadafals com a les parets al costat de les quals es plantaven les falles, o les dels voltants dels creuaments o places —on des de 1784

era obligat plantar-les per a evitar problemes amb el foc durant la *cremà*—, es clavaven, adherien o penjaven quartetes de paper amb els versos explicatius que oferien l'argument que els ninots que coronaven la falla representaven. Lluites veïnals o polítiques, conflictes de parella o apunts d'espectacles que eren acollits pels teatres de la ciutat protagonitzaven eixes composicions satíriques que qui sabia llegir apurava en les hores abans de la *cremà*, mentre el carrer era una amalgama de música de pasdoble o marxes militars, estellar de pólvora, rialles i carreres dels menuts i olor a bunyols i d'aiguardent que endolcien la festa. Amb el transcurs del temps a algú se li va ocórrer agrupar estos versos en un format barat, manejable i per a poder portar a casa, per una aguileta, tot allò que contenia la falla, i així nasqueren els llibrets de falla, datant-se els més antics que es conserven l'any 1850¹.

Amb el temps i imitant els usos dels majors en les “falles de chiquets”, **COMENÇARIEN A ESCRIURE'S VERSOS QUE ACOMPANYAVEN LES FALLETES D'ESCALETA, DE PATI D'ESCOLA, D'INSTITUCIONS BENÈFIQUES I FINS I TOT DE MENJADOR DE CASA**, que es plantaven a finals del segle XIX, trobant-se la primera referència en un llibret infantil en 1894, en el text *Les primeres falles infantils*, d'Enric Soler i Godes en la revista *Pensat i Fet* de 1949, pàgina número 26. En concret quan parla de la falla plantada per Joaquín Gracia Estellés, un xiquet que vivia al número 2 del carrer de Nàquera de València, i que segons

1. Per saber més del orígens dels llibrets, consulteu el llibre de Josep Lluís Marin degudament referenciat a la bibliografia.

sembla va tindre llibret original de Leopold Garcia Garilara, que recollia entre altres estos versos segons Soler i Godes:

“Qui vinga a vore la falla,
de granera vinga armat.
No siga que per l'escala
ixca algun escarabat.”²

Es pot intuir que abans d'aquell 1894 ja s'acompanyaven amb versos explicatius algunes de les poques falles infantils de les quals es pot confirmar la seua existència per la premsa del moment³, i no sembla estrany que es continuaren editant, i entenc que amb prou d'èxit fins que en l'any 1926 –copiant el que ja es venia fent amb els llibrets de les falles adultes des de l'any 1903– **LO RAT PENAT VA COMENÇAR A PREMIAR ELS LLIBRETS INFANTILS**. Va recaure aquell primer premi segons la crònica del *Diario Las Provincias* del dia 19 de març d'aquell 1926 en el de la falla “plaza de Olivereta y Blanquerias”. Cal destacar que, com afirma Estellés (2014: 118), aquell premi va ser excepcional i puntual, creant-se el verdader concurs de llibrets infantils en 1933.

El llibret fa una descripció de la falleta, clar exemple d'apologia valencianista, i nomena fills il·lustres de la terra, com ara Benlliure o

2. En esta i altres cites literals he respectat l'ortografia original dels llibrets.

3. Si voleu conèixer més dels inicis de les falles infantils, llegiu el text de Javier Mozas publicat en 2014 en el llibret d'El Mocador i degudament referenciat en la bibliografia.

FALLA de CHIQUETS

de la plasa de la Olivereta

titulá

Valensia a les seues glories

Añ 1926

*Preui special de lo ~~part~~ donat a fallas de
chiquets.*

Explicasió y relasió
escrita en quatre trompae
per un chiquet molt ploró
qu' el voreu moltes vegaes
demanant el biberó.

.....
.....
Presisament per aixó
se dona el llibret debaes.

Blasco Ibáñez, la Senyera, Lo Rat Penat o el Micalet, i altres aspectes de la cultura popular valenciana. A més afegeix tres versos que podem emmarcar en la crítica de barri, un d'ells amb cert caràcter picant:

“La bunyolera Amparito
festecha en un chic pintor
y ella diu qu'encá el seu novio
sol fer els buñols millor.”

I és que des d'un principi **ELS LLIBRETS I LES FALLES INFANTILS TRACTAREN TEMÀTIQUES QUE NO SEMBLEN MOLT ADEQUADES PER SER DIRIGIDES A UN PÚBLIC INFANTIL**, i que hui en dia seria impensable veure en un llibret o en una falla de xiquets. Així parlen de política –ja des de les primeres referències del segle XIX–, de modes, d'orientacions sexuals –normalment no eixint molt ben parats els protagonistes– o dels problemes per a trobar un lloguer a bon preu a la ciutat de València, el que seria una clara crítica social.

El llibret de la falla de la Pl. de Montcada, original de Josep Mª Bayarri, comptava com de complicat era trobar casa:

“Asó es ven sensillo,
sense ser molt pilló
savrás lo que diu:
Qe el lloger avrasa
i no trovant qasa
s'en van vaix lo riu”.

També de 1927 és el llibret de la falla dels carrers de Maties Perelló i Mestre Aguilar, amb tints eròtics i moralistes, i que amb versos com estos sorprén que anaren dirigits als més menuts, es converteix en allò que no ha de dir un llibret infantil:

“El títol yo tinc entès
que no es fiyo y que se mou.
<<El mes qu’el cuarenta tres>>
que pot ser... sixty nou”.

Sis anys més tard **LA MATEIXA COMISSIÓ INFANTIL TORNAVA A DESTACAR PELS TEMES TRACTATS EN EL SEU LLIBRET,** en este cas fent lloança de la República amb este vers:

“Sobre un triangol molt alt
una matrona vorás
y al punt be tu compendrás
qu’és tracta de la República
reblida de llibertat
que bona falta mos fea.”

Abans de la Guerra Civil les falles infantils visqueren una eclosió de nombre i qualitat, que va ser tallada pel conflicte i que, segons M. Garcia Dasí en *Álbum Fallero* (1934) i segons recull Mozas (2014), “En poco más de tres años que va esta nueva modalidad de la fiesta, ésta ha tomado tal empuje, que puede decirse que a más de superar a las fallas de los mayores en número, las aventaja en gracejo e ironía.”

Com ja he apuntat, la política va estar present en les falles de xiquets des dels seus inicis, però en els anys anteriors a la Guerra Civil quasi va ser l'únic tema a tractar tant en les falles com en els llibrets, alguns fan una crida antibèl·lica, com el de la Plaça de l'Encarnació de 1933:

“Una caldera formidable
(de fer botifarres i llonganisses)
servix a tos els pobles
per a desfer les maldites armes.”

De l'eclosió quantitativa i qualitativa de les falles infantils –i per tant dels seus llibrets– tingué molta culpa la revista *Los Chicos*, suplement infantil del diari *El Mercantil Valenciano*, que amb la creació de premis a les falles –Premi Colilla en 1932⁴– provocà una major preocupació quant a la confecció dels cadafals buscant dit premi, i a més el protagonisme que li atorgaven a les comissions infantils que en gran nombre apareixien fotografiades en les pàgines del suplement, va constituir-se en la primera publicació que reflectia les característiques de les falles infantils, els llistats dels seus components, i va servir per fer un intent de registre d'estes.

4. Consta un premi a les falles infantils atorgat l'any anterior per la penya “Artístico Literaria Tot i Res”.

Per descomptat, la revista i els seus protagonistes principals, “Colilla y su pato Banderilla”⁵, acabaren per entrar tant en les falles com en els llibrets que les completaven. Així la falla del carrer de l’Estrella de 1931 “havia sigut la primera de la qual consta que estava dedicada als dos personatges protagonistes” (Estellés 2014: 120), i un llibret que pot servir com a exemple és el de la falleta del carrer de Quart “entre els de Rey D. Jaume y Palomar” de 1933, que descriu alguns dels problemes que causen l’enveja, la fam i la llum –o més prompte la seua escassetat– i parla d’“enganxar-se” als cables de la llum, quan diu que hi ha qui ha “aconseguit/ llum directa del terrat”; i també que “... al pondres el sol,/ els fils escampen el vol/ per cualsevols finestral”. Per acabar insinuant que Colilla i Banderilla ensenyen a fer-ho a la falla amb este vers:

“Esta mida tan sencilla
però en el fons hi ha tan vella
nos la va amostrar COLILLA
y el seu pato BANDERILLA
que de tot trauen estella.”

5. “Colilla y su pato Banderilla” són creats per Jesús Pérez del Muro i ocupen la portada i les planes interiors de Los Chicos, suplement infantil d’El Mercantil Valenciano, des del número catorze. Les aventures d’estos personatges aparegueren al llarg de més de cent números, i van constituir el primer clàssic del tebeo valencià. A Los Chicos es promou un periodisme infantil digne, i es manté el contacte amb els lectors per mitjà de concursos i col·laboracions.

CONSOLIDACIÓ I TRAVESSIA PEL DESERT

El retorn de la festa fallera després de la Guerra Civil va comportar una clara disminució del nombre de falles i per tant de llibrets, de manera que es va mamprendre de nou el concurs dels infantils per part de Lo Rat Penat en 1943, amb la curiositat que van ser convocats dos premis, un per als llibrets escrits en llengua valenciana i l'altre per als redactats en castellà. Es van premiar els llibrets de les falles d'En Joan d'Àustria en castellà, i el de la falla del carrer de Jerusalem en el concurs en valencià.

La reorganització del concurs per part de Lo Rat Penat només es va veure tallada des de 1961 fins a 1964, i es va reprendre en 1965 fins a l'actualitat. Concurs que ha passat per crisis de participació i de qualitat dels originals presentats, amb quotes prou acceptables a finals dels anys quaranta, **VA PATIR LES CONSEQÜÈNCIES DE LA POCA ATENCIÓ QUE PATIEN LES FALLES INFANTILS**, i que acabaren per traslladar-se als llibrets. Així en 1952 només es concediren dos premis, i en 1955 s'atorgà únicament un guardó. La disminució constant de l'interés i els llibrets infantils es fa patent en 1983 quan només es presenten 23 originals al concurs.

Fins arribar ací, les falles infantils havien anat perdent la seua singularitat i independència, i varen ser encotillades completament en ser obligades a adscriure's a la falla gran més propera per demarcació, com es va acordar en el segon i tercer congressos fallers celebrats en els anys 1955 i 1958. Això va fer que els llibrets també s'integrenen, en el millor dels casos, en el llibret de la falla gran,

encara que la majoria de vegades la presència de les falles infantils es veia reduïda a l'esbós de la falla, la fotografia de la fallera major infantil, els versos que la lloen i la relació dels fallers i falleres de la comissió infantil. Poc més i gràcies.

De tota manera algunes comissions cuidaren en certa manera els llibrets infantils, o almenys els versos explicatius. Com a exemple destacaria les publicacions de Sant Vicent-Periodista Azatti, amb cinc primers premis en els exercicis 1963, 1964, 1970, 1972 i 1982; Na Jordana, que obtingué tres primers premis els anys 1966, 1975 i 1981; i per últim la falla El Campot de l'Albufera amb tres màxims guardons consecutius obtinguts els anys 1985, 1986 i 1987.

ALGUNS LLIBRETS INFANTILS SEMPRE HAN BUSCAT LA MÀXIMA QUALITAT POSSIBLE EN LES SEUES PUBLICACIONS, AIXÍ, I ENCARA QUE DES DE 1984 LES BASES DEL CONCURS ESTABLEIXEN QUE PER A PARTICIPAR-HI ELS AUTORS HAN DE SER XIQUETS O ESCRIPTORS NOVELLS, EN MOLTS POCS CASOS S'HA COMPLIT ESTA CONDICIÓN i la llarga llista d'autors participants, i en molts casos dels guanyadors, va estar conformada, entre altres, per alguns dels poetes de més renom de la cultura popular fallera i valenciana, de manera que podem trobar llibrets firmats per autors consagrats com ara Francisco Almela i Vives, Anfós Ramon i Garcia, Emili Panach *Milo*, Pere Borrego Pitarch, Joan Antoni Alapont, Pere Delmonte o Josefina Lázaro.

RESSORGIMENT I REAFIRMACIÓ

Els anys noranta signifiquen una canvi en la concepció de les falles infantils, i les comissions comencen a donar importància tant als cadafals com a la producció literària que els acompanya, i que no ha deixat de créixer i diversificar-se fins als nostres dies. Entren en escena comissions com Sta. Maria Micaela-Martí l'Humà, Fco. Climent-Uruguai, o Plaça de Jesús; i la seua inèrcia arriba fins a altres falles i a poblacions amb tradició fallera i llibretera com Sagunt, Xàtiva, Torrent o Alzira.

En esta dècada és quan, i buscant un major interés de les comissions en el concurs, Lo Rat Penat convoca el premi de portada *Armando Serra Asensio*, i que en l'actualitat comparteix nom amb el premi corresponent per als llibrets grans. En la primera convocatòria de 1993 es proclamà guanyador el treball d'Enric Cerdà, amb una il·lustració per a la falla F. Climent-Uruguai. En l'edició de 2017 els guanyadors van ser l'autora Loles López García amb el seu treball per a la comissió Gayano Lluch-Dr. Marco Merenciano, de dubtosa qualitat.

També buscant més significació per als autors i els seus treballs, i per tal que els poetes consagrats pogueren participar "oficialment", sense problemes, des de 2002 es divideixen els premis generals infantils en dos categories. Així es creen els premis *Josefina Lázaro*, per a la categoria general, i es deixa el *Raül Alapont* per als poetes novells. Amb este nom era ja conegut el premi per als llibrets infantils des de 1999, quan es va canviar el nom amb el qual era conegut des de l'any 1993, premi *Tabalet*.

LLIBRET INFANTIL 2017

Lo Rat Penat convocà en 2017 dos categories de premis per als llibrets infantils: *General* i *Autors Novells*. En la *General* va concedir els premis extraordinaris *Josefina Lázaro*, *Pere Delmonte i Hurtado*, *Anfós Ramon* i *Tirant lo Blanch*. Pel que fa a la d' *Autors Novells*, amb el premi extraordinari *Raül Alapont* es busca promocionar els autors "que comencen el seu camí en la redacció de llibrets de falla, part fonamental de la lliteratura en llengua valenciana, per lo que únicament podran participar en esta Secció aquells poetes que en anys anteriors no hagen conseguit qualsevol premi extraordinari de qualsevol secció", segons es contempla en les bases del concurs publicades a la web de l'entitat valencianista.

A PESAR DE GUANYAR RELLEVÀNCIA ELS LLIBRETS INFANTILS, EN LA MAJORIA DE CASOS ENCARA SÓN UN APARTAT MÉS DELS SEUS GERMANS FADRINS.

Com a molt són ressaltats en poder ser llegits en girar el llibret adult, però estan dotats de personalitat pròpia, i certa independència de maquetació, il·lustracions, fonts i per descomptat continguts. Així els llibrets infantils estan cada vegada més dirigits al seu públic potencial, aspecte que guanya pes quan els llibrets van incorporant més sovint jocs, articles, contes, explicacions de jocs tradicionals, dibuixos que els més menuts poden acolorir, i gran profusió d'imatges dels components de la comissió que els fan més atractius per a xiquets i xiquetes.

Entre les comissions que es preocupen pels llibrets infantils destacarem El Canet, de Cullera; Ramón y Cajal i Sant Roc, les dos de Torrent; o bé el de la falla de la plaça de la Malva, d'Alzira, que n'és un bon exemple. En els seus llibrets, a més dels continguts tradicionals,

adjunta articles relacionats amb la falla, com en 2010, que parlava del circ, i, a més, publica els treballs presentats en els concursos de narrativa i poesia infantil i juvenil que organitza la comissió.

També són destacables els vostres llibrets, els de la Falla El Mocador. Per exemple el de 2013, que tractava d'acostar als menuts la figura de Tirant lo Blanch i la del seu autor, Joanot Martorell, amb interessants escrits; el de 2014 dedicat precisament a les falles infantils, amb alguns apunts sobre llibrets, que ofereixen un complet repàs a la història i circumstàncies de les falles i llibrets fets pensant en els més menuts.

A la ciutat de València, entre molts altres, podem destacar els llibrets infantils de les falles de Corona, de Joan d'Aguiló-Av. Gaspar Aguilar o Fco. Climent-Uruguai, a més –i permeteu-me l'autopromoció– dels de la meua comissió, Plaça de Jesús. Sempre relacionats amb el cadafal infantil, i amb uns formats i continguts que intenten sempre ser atractius per als més menuts, amb propostes didàctiques, manualitats, contes, i com en 2017, la possibilitat que el mateix xiquet o xiqueta “editara” el seu llibret, que li arribava dins d’una carpeta desmuntat, i en completara els continguts.

**AMB LA FINALITAT D'ENCAMINAR CADA VEGADA MÉS
CAP AL SEU PÚBLIC POTENCIAL I A POC A POC DOTAR ELS
LLIBRETS INFANTILS DE MAJOR QUALITAT, PERSONALITAT I
RECONeixEMENT DES DE 2017, I DINS DE LA PLATAFORMA DE LES
LLETRES FALLERES, ES CONVOCA EL PREMI COMFET,** creat per la
l'Associació Cultural Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET),

que vol posar en valor “els continguts i disseny des del punt de vista pedagògic, didàctic i cultural en l’aparat infantil del llibret o llibret infantil independent editat per les comissions falleres.” Com es descriu en les bases del premi. També es destaca que la globalitat dels continguts han d’estar dirigits a públic infantil, faller o no, i que ha de guardar relació amb la falla plantada eixe mateix any.

En esta primera convocatòria participaren vint-i-quatre llibrets, tots integrats en un únic volum amb el llibret adult —excepte el ja descrit de la falla Pl. de Jesús—, i resultaren finalistes els treballs publicats per les falles Plaça del Forn d’Alzira, Avinguda de Torrent, Abú Massaifa de Xàtiva i Sant Vicent-Amparo Iturbi de València. El premi l’obtingué la falla La Marina del Port de Sagunt, amb els continguts habituals de qualsevol llibret i un bon grapat de contes i poemes infantils, i editat de forma unificada amb el llibret adult, i mai millor dit, donat la certa càrrega eròtica que este tenia, fins i tot amb la portada que compartien els dos llibrets, deixant el llibret infantil, a pesar de la seua extensió i importància literària, reduït a “El racó dels menuts”.

A més en altres dels premis convocats per Lletres Falleres també han entrat en valoració alguns llibrets infantils com per exemple al Premi Climent Mata, que s’atorga als dissenys dels anuaris fallers, i en el qual, en la convocatòria de 2017, participaren cinquanta llibrets, sent majoria els que integraven llibret adult i infantil a un mateix volum.

SERIA DESITJABLE QUE ANY A ANY ES BUSCARA UNA MAJOR QUALITAT DE CONTINGUTS EN ELS LLIBRETS INFANTILS, AIXÒ SÍ, ACOMPANYAT D’UN DISSENY ACTUAL I FRESC, ajudaria que

MARINA17

LLIBRET LA MARINA 2017

els xiquets i xiquetes, fallers o no, se sentiren més prop dels llibrets, apropament que és responsabilitat dels que des de les comissions de falla ens preocupem per oferir un llegat de cultura en tots els seus aspectes, però principalment popular, valenciana i fallera.

BIBLIOGRAFIA

- Associació d'Estudis Fallers (1996): *La festa de les falles*. Consell Valencià de Cultura. València
- Castelló Lli, J. Mir Serrano, H. i Sanchis Ambrós, M. (2001): *Fallas infantiles juego y tradición*. Ajuntament de València. Regidoria de Turisme, Fires i Festes. València.
- Autors Diversos (2014): AC Falla El Mocador. Sagunt 2014, AC Falla El Mocador, Sagunt.
- Autors Diversos (2017): *Marina17*, Llibret AC Falla La Marina, AC Falla La Marina, Sagunt.
- Estellés Feliu, R. (2014): "Les falles infantils es fan fadrines, nombre i temàtica", dins Llibret AC Falla El Mocador 2014. Sagunt, AC Falla El Mocador, p. 114- 135.
- Marí Garcia, J. Ll. (2010): *Sàtira i falles. Les explicacions falleres de Bernat i Baldoví*, València, Universitat de València.
- Mozas Hernando, J. (2014): "Falles infantils o falles fetes pels xiquets: apunts per a les falles infantils al segle XIX", dins AC Falla El Mocador Sagunt 2014, AC Falla El Mocador, Sagunt, p. 100- 113.
- Revista *Pensat i Fet* (1949). València.

Kathy Soto

INDUMENTÀRIA VALENCIANA

C/ Alicante, 7-46 / T. 962 673 835 / Puerto Sagunto